

Opvoeding, drang of dwang?

Een literatuurstudie naar de juridische en pedagogische kaders van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen in de open residentiële jeugdhulp.

Auteur:	E.R.A. van Emden
Studentnummer:	4227005
Opleiding:	Master Pedagogiek
Onderwijsinstelling:	Hogeschool Inholland
Datum:	18 december 2021

Inhoudsopgave

		Inhoudsopgave	2
1		Inleiding	3
2		Deelvraag één	4
	2.1	Onduidelijkheid over vrijheidsbeperking	4
	2.2	Gehanteerde en voorgestelde definities	4
	2.3	Dwang en drang	5
3		Deelvraag twee	6
	3.1	Wetten en jeugdhulp	6
	3.2	Welke wet is voorliggend	6
	3.3	Vrijheidsbeperking is wettelijk zwart of wit	6
	3.4	Toetsing van vrijheidsbeperking	7
	3.5	Toestemming voor jeugdhulp	7
	3.6	Mensen- en kinderrechten	8
	3.7	Een andere wet is een andere behandeling	9
	3.8	Verbetervoorstellen en voorstellen	9
4		Deelvraag drie	11
	4.1	Evidentie en standpunten	11
	4.2	Buikligging, rugligging en holdingpositie	12
	4.3	Belaste voorgeschiedenis en kindfactoren	12
	4.4	Rol van de opvoeder	13
	4.5	Leeftijd	13
	4.6	Toepassen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen	14
5		Deelvraag vier	15
	5.1	Bewustwording en consensus	15
	5.2	Prioriteit, leiderschap en leerklimaat	15
	5.3	Ontwikkeling en training	15
	5.4	Positief leefklimaat	16
	5.5	Participatie van jeugdigen en ouders	16
	5.6	Individuele benadering	17
	5.7	Vroeg signaleren en interveniëren	17
	5.8	Afzonderingsruimte en comfortruimte	17
	5.9	Registeren, monitoren en evalueren	18
6		Evaluatie	19
	6.1	Deelvraag één	19
	6.2	Deelvraag twee	19
	6.3	Deelvraag drie	20
	6.4	Deelvraag vier	21
7		Conclusies en aanbevelingen	23
		Bronnenlijst	24

1. Inleiding

In Nederland bevinden zich jeugdigen die om uiteenlopende redenen niet meer bij hun ouders wonen en voor korte of langere tijd in een setting verblijven waar residentiële jeugdhulp wordt geboden. Dit is een vorm van jeugdhulp waarbij jeugdigen in een vrijwillig of een gedwongen kader, (tijdelijk) dag en nacht buiten hun eigen omgeving verblijven, onder meer in leefgroepen en behandelgroepen (De Lange, Addink, Haspels, & Geurts, 2017). Residentiële jeugdhulp die wordt geboden in het juridisch vrijwillig kader wordt in deze literatuurstudie omschreven als open residentiële jeugdhulp. Om de leesbaarheid te vergroten worden kinderen en jongeren tot 18 jaar omschreven als jeugdigen. Wanneer van belang wordt het onderscheid in leeftijd gemaakt door bijvoorbeeld te benoemen dat het gaat om jonge jeugdigen of wordt een leeftijdsgrens aangegeven. De literatuurstudie richt zich voornamelijk op jeugdigen onder de 12 jaar. Medewerkers die in directe zin met jeugdigen werken worden aangemerkt als jeugdwerkers.

Bij jeugdigen die in de open residentiële jeugdhulp verblijven hebben zich dusdanig ernstige ontwikkelings- en gedragsproblemen ontwikkeld dat zij professionele jeugdwerkers nodig hebben om te leren met zichzelf en met anderen om te gaan. Afhankelijk van hun problematiek leren ze onder begeleiding bijvoorbeeld hun emoties beter herkennen en reguleren, adequater met andere jeugdigen en volwassenen interacteren en versterken ze hun identiteit. In dit leerproces lopen spanning en emotie soms hoog op en vertonen jeugdigen fysiek en/of sociaal-emotioneel onveilig gedrag naar zichzelf en/of anderen. In deze literatuurstudie is gezocht naar hoe met jeugdigen in de open residentiële jeugdhulp mag en kan worden omgegaan als er sprake is van dit gedrag, en hoe voorkomen kan worden dat jeugdigen te maken krijgen met gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen waar dit niet is toegestaan.

Gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen wordt als voorlopige werkdefinitie gebruikt om vrijheidsbeperkende maatregelen te omschrijven waarbij er sprake is een combinatie van drang én dwang. De literatuurstudie richt zich op de vormen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen die de fysieke bewegingsvrijheid beperken. Zijn gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen zoals afzondering, vastpakken en vasthouden in bepaalde situaties mogelijk en wenselijk en zo ja onder welke voorwaarden? Mogen jeugdwerkers handelen en zo ja welke voorwaarden zijn hieraan verbonden? Volgens Berger, De Groot van Embden, & Huls (2019) ontbreekt het aan een uniforme definitie van diverse vrijheidsbeperkende maatregelen waardoor er in de praktijk veel onduidelijkheid bestaat.

De centrale vraagstelling van deze studie is: in hoeverre zijn de wettelijke en pedagogische kaders voor vrijheidsbeperking in de open residentiële jeugdhulp voldoende duidelijk in de praktijk en wat zijn aandachtspunten hierbij? De volgende deelvragen zijn geformuleerd.

- 1) Wat is de definitie van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen voor jeugdigen in de open residentiële jeugdhulp?
- 2) Wat zijn de wettelijke kaders van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen voor jeugdigen in de open residentiële jeugdhulp?
- 3) Wat zijn de pedagogische kaders van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen voor jeugdigen in de open residentiële jeugdhulp?
- 4) Wat zijn helpende elementen om gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen te verminderen in de open residentiële jeugdhulp?

2. Deelvraag één: Wat is de definitie van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen voor jeugdigen in de open residentiële jeugdhulp?

2.1 Onduidelijkheid over vrijheidsbeperking

Wereldwijd verschillen definities en wetgeving betreffende vrijheidsbeperking van jeugdigen (De Heide et al., 2019; Nowak, 2020; Perers, Bäckström, Johansson, & Rask, 2020; Van Dorp, Nijhof, Mulder, & Popma, 2021a). Dit draagt onder andere bij aan het gebrek aan overeenstemming over de vraag of kamerplaatsingen binnen de definitie van gedwongen afzondering horen te vallen. Deze worden door de ene jeugdwerker als onderdeel van een dagprogramma gezien en door de ander als interventie gericht om het gedrag te sturen (De Heide et al., 2019). Berger et al. (2019) geven aan dat het ontbreken van een uniforme definitie van diverse vrijheidsbeperkende maatregelen in de praktijk zorgt voor veel onduidelijkheid en de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen als geoorloofd wordt beschouwd indien sprake is van niet getoetste huisregels c.q. beleid of van een pedagogische aanpak zoals straffen/belonen (Berger et al., 2019). Deze conclusie is ook te lezen in een gezamenlijk onderzoeksproject naar het verminderen van gedwongen afzondering in de JeugdzorgPlus (gesloten jeugdhulp), waar wordt aangegeven dat het ontbreekt aan een eenduidige en gezamenlijke wijze van definiëren en vastleggen van gedwongen afzondering in JeugdzorgPlus-instellingen (De Heide et al., 2019). Het ontbreken van een definitie voor gedwongen afzondering hangt volgens De Heide et al. nauw samen met het ontbreken van wettelijke bepalingen in de Jeugdwet, een verouderd toetsingskader dat de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ) hanteert en het ontbreken van samenhangende beleidsafspraken tussen JeugdzorgPlus-instellingen.

2.2 Gehanteerde en voorgestelde definities

Afgebakende definities dragen bij aan het kunnen erkennen en monitoren van de verschillende soorten vrijheidsbeperking waar jeugdigen mee te maken kunnen krijgen. Van Dorp et al. (2021a) pleiten er daarom voor dat dezelfde definities worden gebruikt. Hoe moeilijk realiseerbaar dit is blijkt onder andere uit wetten die verschillende definities hanteren voor vrijheidsbeperking. In de Jeugdwet wordt gesproken over 'vrijheidsbeperkende maatregelen'. Onder vrijheidsbeperkende maatregelen wordt verstaan "een beperking van vrijheid om het eigen leven in te richten, waardoor een jeugdige iets moet doen of laten. Voorbeelden hiervan zijn tijdelijke plaatsing in afzondering en het vastpakken en vasthouden" (Overheid.nl, 2021a). In de Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg (Wvvggz) wordt gesproken over 'verplichte zorg'. Onder verplichte zorg wordt onder andere verstaan "het beperken van de bewegingsvrijheid of insluiten" (Overheid.nl, 2021c). In de Wet zorg en dwang (Wzd) wordt gesproken over 'onvrijwillige zorg'. Onder onvrijwillige zorg wordt verstaan "zorg waartegen de cliënt of zijn vertegenwoordiger zich verzet en die onder andere bestaat uit het beperken van de bewegingsvrijheid of insluiten" (Overheid.nl, 2021b). Het beperken van de bewegingsvrijheid houdt onder andere in het vastzetten of vasthouden van een cliënt. Met insluiten wordt bedoeld: afzondering op de eigen kamer of in een aparte ruimte of een speciale separeerruimte. Separeren mag niet bij mensen met een psychogeriatrische aandoening (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2019a). Alhoewel het begrip separeren hier nog wordt gebruikt komt dit in geen van de huidige wetten terug. Het begrip lijkt wettelijk gezien zijn oorsprong te vinden in de vervallen Wet Bijzondere Opnemingen Psychiatrische Ziekenhuizen (Wet Bopz) waar onderscheid werd gemaakt tussen separatie en afzondering (Overheid.nl, 2020b). Onder separatie werd verstaan plaatsing in een speciaal daartoe bestemde afzonderlijke ruimte die door de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) was goedgekeurd als separeerverblijf. Terwijl onder afzondering werd verstaan plaatsing in een speciaal daarvoor bestemde eenpersoonskamer waar geen goedkeuring van de minister voor nodig is. Op 1 januari 2020 is Wet Bopz komen te vervallen en vervangen door de Wzd en de Wvvggz. Hiermee lijkt wettelijk gezien ook een einde te zijn gekomen aan het begrip separeren. De Heide et al. (2019) hebben in hun onderzoek een separeerruimte omschreven als een sober ingerichte ruimte.

In de Jeugdwet wordt afzondering als vrijheidsbeperkende maatregel genoemd maar niet gedefinieerd waardoor afzondering volgens Van Dorp et al. (2021a) bij verschillende organisaties een andere betekenis heeft. De Heide et al. (2019) en Van Dorp et al. (2021a) stellen voor om binnen de JeugdzorgPlus-instellingen de volgende definitie te hanteren: "Gedwongen afzonderen betreft het tegen de wil van de jongere plaatsen in een ruimte die hij of zij niet mag of kan verlaten". Hieronder valt tevens een ruimte die niet is afgesloten (denk aan de eigen kamer). Verschillende definities zoals van Perers et al. (2020) en Council for Exceptional Children (2020) komen hier grotendeels mee overeen. Council for Exceptional Children (2020) onderscheidt zich met haar definitie door eraan toe te

voegen dat als er sprake is van een plaatsing in een niet afgesloten ruimte die wordt gemonitord met als doel te kalmeren, dit te definiëren als een time-out. De Heide et al. (2019) adviseren om voorlopig een brede definitie van gedwongen afzondering te blijven hanteren en deze in beeld te blijven brengen. Het schept ruimte om te discussiëren over de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen en alternatieven hiervoor te ontwikkelen.

Naast afzondering is vastpakken en vasthouden een terugkerend onderwerp in het gesprek over vrijheidsbeperking. In tegenstelling tot afzondering is hier nauwelijks tot geen Nederlands onderzoek en literatuur over gevonden. Door Perers et al. (2020) wordt er gesproken over 'restraint' als er sprake is van een onvrijwillige beperking van de bewegingsvrijheid. Hieronder valt vastpakken en vasthouden maar ook het gebruik van materialen of medicatie. De definitie van Perers et al. (2020) kan hierdoor worden aangemerkt als ruim.

De definitie van Council for Exceptional Children (2020) omschrijft vastpakken en vasthouden als een 'physical restraint' waarbij het specifiek gaat om het beperken van de bewegingsvrijheid van torso, armen, benen of hoofd. Het vastpakken en vasthouden ten behoeve van het verplaatsen/begeleiden, valt niet onder de definitie van physical restraint. Dit wordt gedefinieerd als 'physical escort' en omschreven als het tijdelijk fysiek begeleiden bij de hand, pols, arm, schouder of rug.

2.3 Dwang en drang

Om gradaties aan te brengen in de mate van keuzevrijheid en verplichting zijn in de zorg de begrippen dwang en drang geïntroduceerd. Dwang en drang worden omschreven als vormen van beïnvloeding die als doel hebben om iemand iets te laten ondergaan of tot bepaald handelen of nalaten aan te zetten (Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, z.d.). De begrippen worden als koepelterm gebruikt en in de wet niet geëxpliciteerd. Doorgaans worden gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen gezien als dwang omdat er bij dwang geen keuzemogelijkheid is en iemand iets (tegen zijn wil in) moet doen of laten. Drang is het aandringen op medewerking door bijvoorbeeld een positieve dan wel negatieve consequentie te verbinden aan een keuze. De vrijheid wordt bij drang beperkt maar er is in theorie nog ruimte om een keuze te maken. De lijn tussen dwang en drang is juridisch aanwezig maar in de praktijk dun. Voor dwang bestaat namelijk een juridische grondslag, in tegenstelling tot drang (Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, z.d.). Het aandringen tot bepaald gedrag bij een jeugdige kan overgaan van drang naar dwang. Maar wanneer is dit toegestaan, op grond waarvan en hoe ver mag men daarin gaan?

3. Deelvraag twee: Wat zijn de wettelijke kaders van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen voor jeugdigen in de open residentiële jeugdhulp?

3.1 Wetten en jeugdhulp

Jeugdigen die jeugdhulp ontvangen kunnen te maken krijgen met de Wet op de geneeskundige behandelingsovereenkomst (WGBO), de Jeugdwet, Wet zorg en dwang (Wzd) en de Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg (Wvvgz). In de laatste drie wetten zijn artikelen opgenomen die gaan over vrijheidsbeperkende maatregelen. Om te achterhalen welke wet in welke situatie op een jeugdige van toepassing is wordt op elke wet ingegaan.

De WGBO ligt aan de basis van alle zorgverlening. Indien jeugdhulp wordt geboden in het vrijwillig kader en deze wordt aangemerkt als een geneeskundige behandeling, gelden voor de jeugdwerker de regels van de WGBO. Hier vallen onder andere jeugd-GGZ en de behandeling van jeugdigen met een licht verstandelijke beperking onder (Maessen et al., 2020; Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, z.d-b; Ruppert et al., 2019). Dwangmaatregelen zijn niet toegestaan bij een behandeling waarbij sprake is van de WGBO (Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, z.d.).

Behandeling voor de psychiatrische problematiek van jeugdigen kan vanuit de Jeugdwet op vrijwillige en onvrijwillige basis plaatsvinden (Vereniging van Nederlandse Gemeenten, 2019). Voorbeelden hiervan zijn opvoedondersteuning (vrijwillig) en JeugdzorgPlus (onvrijwillig). Voor het verlenen van bepaalde vormen van jeugdhulp die onder de Jeugdwet vallen is geen toestemming van de jeugdige en/of gezaghebbende ouder vereist indien het jeugdhulp betreft in het kader van een (spoed)machtiging gesloten jeugdhulp (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, z.d-b). Het toepassen van een gedwongen vrijheidsbeperkende maatregel zoals afzondering is hier een voorbeeld van. De IGJ heeft in 2010 een standpunt opgesteld waarin zij aangeeft dat de Jeugdwet voor de reguliere jeugdhulp en jeugdbescherming (vrijwillige basis) geen juridische basis biedt voor het toepassen van de maatregel vastpakken en vasthouden (De Lange, Addink, Haspels, & Geurts, 2015).

De Wzd en Wvvgz regelen vanaf 1 januari 2020 de rechten van mensen die te maken hebben met vrijheidsbeperking. De Wzd en Wvvgz zijn niet van toepassing op de JeugdzorgPlus (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2019a; Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, z.d.-a). De Wzd geldt voor alle mensen met een verstandelijke beperking of een psychogeriatrische aandoening. De Wzd geldt pas voor jeugdigen bij wie een verstandelijke beperking is vastgesteld en bij wie onvrijwillige zorg wordt overwogen of toegepast zoals omschreven in de Wzd. De Wvvgz geldt voor alle mensen met een psychiatrische aandoening. Bij het toepassen van verplichte zorg bij jeugdigen vanuit de Wvvgz kunnen extra zorgvuldigheidseisen worden gehanteerd. Zo dient de zorgverantwoordelijke zich bij het opstellen van het zorgplan rekenschap te geven van de gekozen verplichte zorg en van de mogelijke nadelige gevolgen van de voorgestelde verplichte zorg op de lichamelijke en geestelijke ontwikkeling op de lange termijn (Vereniging van Nederlandse Gemeenten, 2019).

3.2 Welke wet is voorliggend

In het geval van multiproblematiek is de zwaarte van de zorg en de problematiek die op de voorgrond staat, bepalend voor de wet waaronder een jeugdige valt. Het kan voorkomen dat een jeugdige met veranderende problematiek met verloop van tijd onder een andere wet komt te vallen. In principe kan slechts één wettelijk kader tegelijkertijd van toepassing zijn. Welke problematiek of stoornis op de voorgrond staat kan door een ter zake kundige arts (afhankelijk van de problematiek is dat een psychiater, arts verstandelijk gehandicapten of een specialist ouderengeneeskunde) worden vastgesteld. Hiermee wordt bepaald in welke zorgsetting en onder welk wettelijk regime een jeugdige valt (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2019b; Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, z.d.-a; Vereniging van Nederlandse Gemeenten, 2019).

3.3 Vrijheidsbeperking is wettelijk zwart of wit

Een instelling voor jeugdhulp is voor de wet óf open óf gesloten (De Kruijf, 2019; Friele et al., 2018; Het Rechtspraak Servicecentrum, 2015; RSJ & RVS, 2019). Gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen mogen hiermee wettelijk gezien wel of niet worden toegepast. In de open residentiële jeugdhulp is het toepassen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen niet toegestaan, tenzij

sprake is van een noodsituatie (Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, 2019a). Criteria waar een noodsituatie aan moet voldoen worden in de Jeugdwet niet gegeven.

De IGJ benadrukt onderscheid te willen in de open residentiële jeugdhulp en de JeugdzorgPlus om te voorkomen dat jeugdigen te maken krijgen met vrijheidsbeperkende maatregelen waar dat niet mag. De kern van het standpunt van de IGJ in 2010 is dat vastpakken en vasthouden alleen na toekenning van een wettelijke bevoegdheid mag plaatsvinden (De Lange et al., 2015). En indien het toepassen onvermijdelijk is, dat dit altijd proportioneel en in verhouding tot de ernst van de getoonde agressie staat.

In juli 2016 is de IGJ met drie bodemeisen gekomen voor het verantwoord plaatsen van jeugdigen zonder rechterlijke machtiging gesloten jeugdhulp op een locatie waar JeugdzorgPlus wordt geboden. Dit kan inmiddels niet meer maar wordt in deze literatuurstudie genoemd om de wettelijk kaders en de veranderingen te begrijpen die zich hierin hebben afgespeeld. Plaatsing kon destijds indien jeugdigen in een open regime verbleven, er geen vrijheidsbeperkende maatregelen werden toegepast en ze geen getuige zouden zijn van de toepassing van zware vrijheidsbeperkende maatregelen.

Uitgezonderd waren noodsituaties (De Kruijf, 2019; Friele et al., 2018; Van Angeren, 2017). De IGJ heeft destijds niet toegelicht wanneer er sprake is van een noodsituatie.

3.4 Toetsing van vrijheidsbeperking

De in de Jeugdwet genoemde vrijheidsbeperkende maatregelen kunnen alleen tegen zijn of haar wil (of die van degene die het gezag over hem uitoefent) worden ingezet, als er sprake is van een door de kinderrechter verleende machtiging en voor zover noodzakelijk om de met de jeugdhulp beoogde doelen te bereiken of voor zover noodzakelijk voor de veiligheid van de jeugdige of anderen (De Kruijf, 2019). De noodzaak van toetsing om een vrijheidsbeperkende maatregel toe te kunnen passen wordt ook gevonden in de Wzd en Wvvgz (Gezondheidszorg en Jeugd, 2020b; Overheid.nl, 2021b; Overheid.nl, 2021c). In geval van de Wzd kan onvrijwillige zorg worden verleend op grond van een rechterlijke machtiging of inbewaringstelling. In geval van de Wvvgz kan verplichte zorg worden verleend op grond van een zorgmachtiging, crisismaatregel of machtiging tot voortzetting van de crisismaatregel. Als deze niet aanwezig zijn kan ter afwending van een noodsituatie verplichte zorg worden ingezet als er sprake is van:

- a. ernstig nadeel;
- b. de veiligheid binnen de accommodatie of andere locatie waar de zorg of verplichte zorg wordt verleend;
- c. de bescherming van rechten en vrijheden van anderen, of;
- d. de voorkoming van strafbare feiten.

In de Wzd en Wvvgz worden aanvullend toetsingscriteria gegeven om zorgvuldigheid van de zorg en bescherming van een jeugdige te borgen. Het uitgangspunt van de Wzd en Wvvgz is 'Nee, tenzij'. Dit betekent dat onvrijwillige of verplichte zorg niet wordt toegepast, tenzij het niet anders kan. Hierbij moet de voorgenomen onvrijwillige of verplichte zorg altijd worden beoordeeld op basis van proportionaliteit (de verplichte zorg is in verhouding tot het doel), subsidiariteit (er zijn geen minder ingrijpende alternatieven), noodzakelijkheid en doelmatigheid, effectiviteit en veiligheid (Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, z.d.; Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2020; Overheid.nl, 2021b; Overheid.nl, 2021c).

Het uitgangspunt 'Nee, tenzij' lijkt in 2010 ook te zijn uitgedragen door de IGJ (De Lange et al., 2015). Aangegeven is dat zich binnen de reguliere jeugdhulp en jeugdbescherming (vrijwillig kader) situaties kunnen voordoen waarbinnen een jeugdige een gevaar is voor zichzelf of voor een jeugdwerker en onmiddellijk ingrijpen noodzakelijk is. Jeugdwerkers mogen dan ter bescherming van een jeugdige of zichzelf proportioneel fysiek ingrijpen mits dit veilig gebeurt.

3.5 Toestemming voor jeugdhulp

Het akkoord gaan met jeugdhulp en gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen kan niet zomaar geaccepteerd worden. Een jeugdwerker mag vanuit de WGBO alleen handelen met toestemming (informed consent). Informed consent betekent dat een jeugdige of zijn gezaghebbende ouder toestemming geeft op basis van goed te zijn geïnformeerd door de behandelaar (Maessen et al., 2020; Overheid.nl, 2021d). Voor jeugdigen onder de 12 jaar is de toestemming van de ouders met gezag nodig. Is een jeugdige tussen de 12 en 16 jaar, dan is zowel de toestemming van de ouders met het gezag als dat van de jeugdige nodig. Jeugdhulp kan geen doorgang vinden als één van de partijen geen toestemming geeft, tenzij deze nodig is teneinde ernstig nadeel voor de patiënt te voorkomen (Overheid.nl, 2021d). Dit wordt door Maessen et al. (2020) omschreven als handelen in geval van een spoed/levensbedreigende situatie of goed hulpverlenerschap. Voor het inzetten van vrijwillige jeugdhulp in het kader van de Jeugdwet gelden dezelfde toestemmingsregels als vanuit de

WGBO (Maessen et al., 2020; Overheid.nl, 2021a; Van der Linden, Van Overdam, Lagerwerf, Zararsiz, & Zwaneveld, 2018)

Toestemming is met name bij jeugdhulp in het vrijwillig kader een belangrijke vereiste (zonder tussenkomst van de kinderrechter). Gegeven toestemming zonder aanwezigheid van een rechterlijke machtiging of vergelijkbare juridische toestemming is niet rechtsgeldig voor vrijheidsbeneming en daaruit voortvloeiende gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen blijkt uit een inspectierapport van de IGJ (Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, 2020a). Opname van dergelijke maatregelen in een individueel behandelplan is volgens de IGJ daarom niet mogelijk. Ook niet als ouders en/of jeugdige een toestemmingformulier voor vrijheidsbeperkende maatregelen hebben ondertekend omdat er geen rechten aan kunnen worden ontleend. Dit uitgangspunt wordt ook gezien in een analyse van rechterlijke uitspraken naar de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen uit de Jeugdwet (Van Angeren, 2017) en een rechterlijke uitspraak die is gedaan in 2015 (Het Rechtspraak Servicecentrum). In de rechterlijke uitspraak uit 2015 is aangegeven dat er sprake is van geen goed hulpverlenerschap door middelen en maatregelen op te nemen zonder toetsing van de noodzaak van ingrijpende inbreuken op de lichamelijke integriteit en vrijheidsbeperkende maatregelen. Aanbieders van residentiële jeugdhulp zijn niet vrij huisregels op te stellen op basis van instemming van een jeugdige of diens opvoeders. In geval van een jeugdige met een licht verstandelijke beperking kan er daarnaast niet zonder meer doorslaggevende betekenis worden toegekend aan de instemming die zij geven voor vrijheidsbeperkende maatregelen (Het Rechtspraak Servicecentrum, 2015). Wat volgens de IGJ binnen de vrijwillige jeugdhulp wel kan is dat jeugdigen en ouders hun wensen bespreken ten aanzien van hoe te handelen indien er sprake is van een noodsituatie en de uitkomsten opnemen in een signaleringsplan. Indien in een noodsituatie de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen noodzakelijk is gebleken, dient dit geregistreerd te worden als incident en dient het incident zorgvuldig geëvalueerd te worden (Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, 2020a).

Dat instemming niet zonder meer voldoende is om een vrijheidsbeperkende maatregel toe te passen, is een uitgangspunt dat wettelijk is vastgelegd in de Wzd. In artikel 2, tweede lid, Wzd, worden bepaalde vormen van zorg gelijkgesteld aan onvrijwillige zorg, ook al stemt de cliënt of zijn vertegenwoordiger in met het toepassen van die zorg, of verzet de cliënt zich niet tegen de zorgverlening. Deze maatregelen worden als zo ingrijpend beschouwd dat zij, ook als de cliënt zich er niet tegen verzet en zelfs als de vertegenwoordiger er – in het geval van wilsonbekwaamheid – mee instemt, niet zomaar in het zorgplan kunnen worden opgenomen, maar dat hiervoor het stappenplan moet worden gevolgd (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2019a).

3.6 Mensen- en kinderrechten

Gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen zijn een moeilijk en gevoelig thema omdat de toepassing ervan in bepaalde situaties in strijd is met de mensenrechten (Vanlinthout et al., 2020). Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) (in De Heide et al., 2019) ziet gedwongen afzondering als laatste optie. Toepassing mag alleen indien sprake is van gevaar voor de persoon zelf of anderen en er geen alternatieven zijn. De IGJ geeft aan dat het inperken van vrijheden alleen onder strikte voorwaarden mag, omdat deze ingrijpen in de grondrechten van jeugdigen (Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, 2019a). Tegelijkertijd worden voor het inperken van die vrijheden in de Jeugdwet weinig specifieke voorwaarden genoemd. Op basis van het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens (EVRM) en de standaarden van The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) kunnen ook weinig concrete aanbevelingen gegeven worden met betrekking tot bijvoorbeeld concrete handelingen, lichaamshoudingen en gebruik van materialen (Vanlinthout et al., 2020). Wel worden in de EVRM, net als in de Wzd en Wvvgg, de toetsingscriteria genoemd van proportionaliteit en subsidiariteit wanneer de overheid zich mengt in het gezinsleven van burgers en jeugdigen in het gedwongen kader laten opnemen in de residentiële jeugdhulp (De Lange et al., 2017).

De omschrijvingen van de maatregelen afzondering, vastpakken en vasthouden in de Jeugdwet zijn volgens De Heide et al. (2019) onvoldoende duidelijk en registratie-eisen beperkt. De Jeugdwet voldoet op dit gebied niet aan de minimale rechtswaarborgen, zoals vastgesteld in het EVRM en het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK), terwijl Nederland met het committeren aan het IRVK akkoord is gegaan met de verplichting passende wettelijke en bestuurlijke maatregelen te nemen op sociaal en opvoedkundig gebied om een jeugdige te beschermen tegen alle vormen van geweld in de tijd dat een jeugdige onder de hoede is van ouders, wettige voogd(en) of iemand anders die de zorg voor een jeugdige heeft (Ruppert et al., 2019). In Shalev (2020) wordt zelfs het bestaan van afzonderingsruimtes voor jeugdigen bediscussieerd en aangegeven dat de aanwezigheid van deze ruimtes ingaat tegen internationale mensenrechtenwetgeving.

Defence for Children (2018) geeft aan om vrijheidsbeperkende maatregelen alleen als uiterste maatregel toe te passen. Berger et al. (2019) geven aan dat als gevolg van onduidelijkheid over vrijheidsbeperkende maatregelen, duizenden jeugdigen direct of indirect worden geconfronteerd met maatregelen zoals afzondering, vastpakken en vasthouden en kamercontrole waar dat niet mag of niet noodzakelijk is. Volgens jurist Berger (2019) is dit onacceptabel en in strijd met het IVRK. Het IRVK moet volgens het VN-Kinderrechtencomité leidend zijn wanneer jeugdwerkers een beslissing nemen over de rechten van een jeugdige. De Kinderombudsvrouw heeft daarom een op het IRVK gebaseerde toolkit en stappenplan ontwikkeld om jeugdwerkers bij beslissingen te helpen het belang van jeugdigen voorop te stellen (De Kinderombudsman, 2019). Maatregelen die een ernstige inbreuk vormen op het persoonlijk leven en/of het in de IVRK vastgelegde grondrecht op gezinsleven, moeten volgens Van der Linden et al. (2018) altijd ter toetsing aan de kinderrechter worden voorgelegd.

3.7 Een andere wet is een andere behandeling

Ondanks dat de wet alleen open residentiële jeugdhulp of JeugdzorgPlus kent krijgen jeugdigen die in de open residentiële jeugdhulp zijn geplaatst, soms te maken met vrijheidsbeperkende maatregelen (Berger et al., 2019; Van Angeren, 2017). Bijvoorbeeld in de vorm van een 'besloten plaatsing'. Dörenberg (in Friele et al., 2018) spreekt van een besloten plaatsing wanneer een jeugdige voor de wet in de open residentiële jeugdhulp verblijft, maar onder omstandigheden wordt beperkt in de vrijheid om te doen en laten wat hij zelf wil. Deze plaatsingen zijn in de Jeugdwet niet geregeld en het is onduidelijk wat de wettelijke status van dit soort plaatsingen is. Volgens de IGJ is deze praktijk niet toegestaan. Defence for Children beschouwt besloten plaatsing als een feitelijke werkelijkheid met een grote juridische leemte (Berger et al., 2019). Van Angeren (2017) geeft aan dat de IGJ nog geen onderzoek heeft gedaan naar besloten plaatsingen en/of besloten residentiële jeugdhulp en adviseert de IGJ dit te doen. In hoeverre een jeugdwerker de vrijheid van een jeugdige wel mag beperken als daarover overeenstemming is met de jeugdige, blijft tot op heden onduidelijk. Een belangrijke oorzaak hiervan ligt in het huidige wettelijke kader dat teveel ruimte laat voor interpretatie op het niveau van de residentiële jeugdhulp wat een onwenselijke situatie is (De Heide et al., 2019; De Kruijf, 2019). Commissie De Winter, die onderzoek heeft gedaan naar geweld in de Nederlandse jeugdzorg sinds 1945, heeft geconcludeerd dat vrijheidsbeperkende maatregelen voor de open residentiële jeugdhulp niet in detail zijn geregeld. Voor de jeugd die in een justitiële jeugdinrichting is geplaatst is dit wel het geval en voor de JeugdzorgPlus beperkt. In vergelijking met het regime in een justitiële jeugdinrichting wordt de uitvoering in de open residentiële jeugdhulp en JeugdzorgPlus veel meer geregeld door de organisaties zelf in huisregels, werkinstructies en protocollen (Ruppert et al., 2019).

De Kruijf (2019) geeft aan dat de wetgever aan zet is om duidelijke regels te scheppen over de toepassing van vrijheidsbeperking in de open residentiële jeugdhulp. Het belang van duidelijkheid wordt ook onderkend door het RSJ en RVS (2019) die aangeven dat de scheiding tussen vrijwillige en gedwongen hulp duidelijk moet zijn. Defence for Children (2018) onderstreept het belang van harmonisatie in wetgeving voor jeugdigen die in verschillende vormen van residentiële jeugdhulp verblijven. De regelgeving en rechtswaarborgen voor jeugdigen in de jeugdhulp verschillen van elkaar, hoewel de doelgroepen op elkaar lijken. De onduidelijkheid wordt onderschreven door bestuurders en directeurs van de JeugdzorgPlus die de gemeenten en Rijk hebben gevraagd om de rechtspositie van jeugdigen in de JeugdzorgPlus te waarborgen door hen in de wet net zo te behandelen als jeugdigen in de jeugdpsychiatrie (Jeugdzorg Nederland, 2018). Ook het Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie (z.d.) erkent verschil in de juridische kaders en de behandeling van jeugdigen. Aangegeven wordt dat de juridische kaders voor toepassing van dwang voor de JeugdzorgPlus, verschillen met de juridische kaders van de Wvvgz. Bij toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen in de JeugdzorgPlus geldt als één van de grondslagen dat deze nodig zijn voor zover noodzakelijk om de met de jeugdhulp beoogde doelen te bereiken. Het kost hierdoor niet veel moeite om te onderbouwen dat een maatregel iets bijdraagt aan de doelen. In de Wvvgz moet daarentegen worden gemotiveerd dat er sprake is van ernstig nadeel als gevolg van gedrag dat voortkomt uit een psychische stoornis. Daarnaast moet worden toegelicht waarom de maatregel voldoet aan de eisen van proportionaliteit, subsidiariteit, doelmatigheid en veiligheid.

3.8 Verbeterprogramma's en voorstellen

Het verminderen van dwang en drang is zichtbaar een doel in de zorg. Het is onder ander terug te zien in het gezamenlijk onderzoeksproject 'Ik laat je niet alleen' dat onderzoek heeft gedaan naar het verminderen van gedwongen afzondering in de JeugdzorgPlus (Van Dorp, Scholten, & Mulder, 2021b) en de komst van de Wzd en de Wvvgz vanaf 1 januari 2020. De aandacht gaat met name uit naar het terugdringen van vrijheidsbeperkende maatregelen in de JeugdzorgPlus, GGZ en gehandicaptenzorg.

Het actieprogramma Zorg voor de Jeugd is geïntroduceerd om de gewenste verandering in de JeugdzorgPlus te concretiseren. In het programma is aangegeven dat men wil stoppen met separeren en overige tijdelijke afzondering zoveel mogelijk wil terug te dringen, onder andere met het wetsvoorstel 'Rechtspositie jongeren in gesloten instellingen'. Het wetsvoorstel heeft betrekking op de interne rechtspositie van jeugdigen die op grond van een rechterlijke beslissing in een Justitiële Jeugdinrichting of een JeugdzorgPlus-instelling verblijven (Stuurgroep Zorg voor de Jeugd, 2021; VWS & JenV, 2018). Nadat het wetsvoorstel voor advies is aangeboden aan de Raad van State, is het door diverse stakeholders kritisch ontvangen (Overheid.nl, 2020a). Ermee rekening houdende dat het gaat om een wetsvoorstel, worden een aantal aspecten uitgelicht om een zo actueel mogelijk zicht te krijgen op de ontwikkelingen en mogelijke uitkomsten. In het wetsvoorstel wordt gesproken over vrijheidsbeperkende maatregelen die verschillen per regime. Er wordt onderscheid gemaakt tussen drie regimes: beperkt gesloten regime, gesloten regime, en hoog beveiligd gesloten regime. Het begrip 'afzondering' is vervangen door 'insluiting' en kan worden toegepast op de eigen kamer of in een daarvoor bestemde afzonderlijke ruimte. Insluiting in een daarvoor bestemde afzonderlijke kamer is in principe alleen mogelijk wanneer een jeugdige in het hoog beveiligd gesloten regime is geplaatst. Daarnaast is in het voorstel onderscheid gemaakt naar leeftijd wat betreft de maximale duur van insluiting. De begrippen 'vastpakken en vasthouden' zijn onveranderd en toegevoegd is de maatregel om verplicht tijdelijk in de eigen kamer te verblijven, zonder afsluiting van de kamerdeur. Net als bij de Wzd en de Wvvgg, is het uitgangspunt van dit wetsvoorstel 'Nee, tenzij' wat betreft de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen (Overheid.nl, 2020a).

Het RSJ en RVS (2019) pleiten voor het introduceren van de wettelijke mogelijkheid om hulp en zorg te bieden die tussen vrijwillig en onvrijwillig in zit. Deze tussenvorm noemen zij intensieve hulp en zorg en is in het vrijwillig kader te rechtvaardigen, zolang de juridische grenzen en fundamentele kinder- en mensenrechten van een jeugdige en ouders gerespecteerd worden en ze beseffen dat ze vrijwillig meewerken en weten dat ze te allen tijde op hun instemming kunnen terugkomen. Verder hangt het steeds af van de specifieke situatie waarin een jeugdige en ouders zich begeven en de manier waarop een jeugdwerker afwegingen maakt. Wordt iets vrijwillig genoemd, maar is de hulp tegelijkertijd niet-vrijblijvend? Dan betreft het volgens het RSJ en RVS een interventie die niet thuishoort in het vrijwillige kader.

4. Deelvraag drie: Wat zijn de pedagogische kaders van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen voor jeugdigen in de open residentiële jeugdhulp?

4.1 Evidentie en standpunten

Wetenschappelijk gezien is het niet is bewezen dat gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen bij jeugdigen een positief effect hebben op de ontwikkeling van een gezonde sociaal-emotionele ontwikkeling en afname van de intensiteit en frequentie van gedragsproblemen (Council for Exceptional Children, 2020; De Heide et al., 2019; O'Neill, 2020; Roy et al., 2019; Shalev, 2020). Een hoge prevalentie van gedwongen afzondering hangt volgens LeBel, Huckshorn en Caldwell (in De Heide et al., 2019) samen met een lage behandelactiviteit. Alhoewel onderzoeken naar de effecten van dwang en drang hebben laten zien dat gedwongen behandeling kan werken (Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, z.d), moet er rekening mee worden gehouden dat deze onderzoeken niet zijn toegespitst op jeugdigen van jonge leeftijd in de open residentiële jeugdhulp. Daarnaast is aangegeven dat hoe meer dwang en drang wordt toegepast, des te slechter het leefklimaat, hoe meer incidenten voorkomen, hoe slechter de behandeluitkomsten en hoe hoger de recidive (Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, z.d.; Branches Gespecialiseerde Zorg voor Jeugd, 2019; O'Neill, 2020). Probleemgedrag wordt hierdoor in stand gehouden of versterkt waardoor frequentie en duur van bijvoorbeeld afzonderingen vaak toenemen (Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, z.d.). Verder kunnen risico's die kleven aan gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen van grote impact zijn op het leven van jeugdigen. De maatregelen tasten onder andere de autonomie van jeugdigen aan, ontnemt ze van regie en verantwoordelijkheid, kunnen negatieve emoties en trauma's oproepen en leiden tot verwondingen en zelfs overlijden (Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, z.d.; Perers et al., 2020; Shalev, 2020; Wilton, 2020). Opgemerkt moet worden dat volgens Kendrick, Steckley en Lerpiniere (in De Heide et al., 2019) onderzoek naar gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen binnen de residentiële jeugdhulp een sterk onderbelicht onderwerp is.

Afzondering is een maatregel die door een jeugdige als ingrijpend en straf kan worden ervaren met het risico op het ontwikkelen van trauma (VWS & JenV, 2018; Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, z.d.; Nowak, 2019). Zowel lange als hele korte momenten kunnen van negatieve invloed zijn op de sociaal-emotionele en cognitieve ontwikkeling van een jeugdige (Nowak, 2019; Shalev, 2020; Van der Helm, 2018a; Van Dorp et al., 2021a; Roy et al., 2019). Council for Exceptional Children (2020) heeft aangegeven dat, uitgezonderd van een noodsituatie, afzondering alleen moet worden overwogen als er geen medische of psychologische contra-indicaties zijn en dat als dit toch moet plaatsvinden er rekening wordt gehouden met de omstandigheden.

De groeiende controverse heeft er toe geleid dat steeds meer jeugdigen, jeugdwerkers, beleidsmakers en andere stakeholders zich explicieter uitspreken over afzondering van jeugdigen. De Committee on the Rights of the Child (CRC), een orgaan van deskundigen dat toezicht houdt op en verslag uitbrengt over de uitvoering van het IRVK, heeft afzondering van jeugdigen omschreven als een vorm van mentaal geweld (Nowak, 2019). Defence for Children (in Van Dorp et al., 2021a) heeft aangegeven het regelmatige gebruik van afzondering in de JeugdzorgPlus verontrustend en schadelijk te vinden. De Stuurgroep Zorg voor de Jeugd, waarin onder andere vertegenwoordigd zijn het ministerie van VWS, Jeugdzorg Nederland, Vereniging Orthopedagogische BehandelCentra (VOBC), Nederlands Instituut van Psychologen (NIP) en Beroepsvereniging van Professionals in Sociaal Werk (BPSW), heeft in het actieprogramma Zorg voor de Jeugd aangegeven te willen stoppen met separeren en overige tijdelijke afzonderingen zoveel mogelijk te willen terugdringen (Stuurgroep Zorg voor de Jeugd, 2021).

Net als afzondering worden de maatregelen vastpakken en vasthouden risicovol gevonden omdat deze tot negatieve psychologisch en fysieke consequenties kunnen leiden voor een jeugdige en jeugdwerker. Vooral als deze maatregelen langdurig worden ingezet (Roy et al., 2019; Shalev, 2020). Jeugdigen ervaren vastpakken en vasthouden als vijandig wat meer defensief gedrag oproept en therapeutisch effect elimineert (O'Neill, 2020). Dit mechanisme wordt terug gezien in het onderzoek gericht op de JeugdzorgPlus gedaan door De Valk et al. (2015). De Valk et al. hebben aangegeven dat als jeugdwerkers op het overtreden van regels en negatief gedrag van jeugdigen reageren met straffen, een situatie vaak verergert en de kans op het moeten toepassen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen vergroot. Amerikaans onderzoek onder jeugdigen tussen de 12 en 15 jaar heeft aangegeven dat zij angst, woede en hertraumatisering associëren met vasthouden en vastpakken (Perers et al., 2020). Door jeugdigen is aangegeven dat ook het zien van andere

jeugdigen die worden vastgepakt en vastgehouden beangstigend is (Shalev, 2020). The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) (in Nowak, 2019) heeft geadviseerd dat jeugdigen onder de 16 jaar in principe nooit moeten worden vastgepakt en vastgehouden en Méndez (in Nowak, 2019) gaf aan zelfs een algeheel verbod te willen. Beiden hebben aangegeven dat slechts in acute situaties waarin een jeugdige dreigt om letsel aan zichzelf of aan andere personen toe te brengen en alle andere middelen zijn geprobeerd, vastpakken en vasthouden acceptabel is voor de kortst mogelijke tijd. Dit standpunt is ondersteund door Council for Exceptional Children (2020) die hebben aangegeven deze maatregelen niet te zien als interventies om een gedragsverandering te realiseren en geadviseerd ze niet op te nemen in behandelplannen van jeugdigen.

4.2 Buikligging, rugligging en holdingpositie

In meerdere Amerikaanse staten is het op de buik leggen van een jeugdige niet meer mogelijk door het bestaan van de wet RSA 126-U (O'Neill, 2020; O'Neill, 2021). De wet beperkt het gebruik van afzondering, vastpakken en vasthouden van jeugdigen in jeugdzorginstellingen en scholen. Opgenomen zijn onder andere artikelen die niet toestaan om technieken te gebruiken die de ademhaling belemmeren, lichamelijke beweging zodanig beperken dat normale ademhaling niet mogelijk is, en die direct of indirect druk of gewicht uitoefenen op de longen, borst, buik of rug. In staten waar dit nog niet is verboden hebben sommige jeugdzorginstellingen en scholen er zelf voor gekozen te stoppen met het toepassen van de buikligging. Alleen als er een substantieel en dreigend risico is op letsel voor een jeugdige zelf of andere personen en alle andere middelen zijn geprobeerd mag de buikligging worden toegepast. Er zijn gevallen bekend waarin de buikligging heeft bijgedragen aan het overlijden van jeugdigen en volwassenen (O'Neill, 2020; O'Neill, 2021). Anatomisch gezien beperkt de buikligging de ademhaling en verhoogd het risico op verstikking, hartfalen en overlijden. Desondanks bestaat er ook onenigheid omdat de wet in letterlijke zin niet aangeeft dat de buikligging niet is toegestaan (O'Neill, 2020). Aangegeven wordt dat alhoewel de buikligging op zich niet gevaarlijk is de positie letsel kan veroorzaken als deze niet goed wordt uitgevoerd. Bovendien kan het psychologisch leed veroorzaken, met name als een jeugdige een geschiedenis heeft waarin trauma voorkomt (O'Neill, 2021).

Onderzoek gedaan door Vanlinthout et al. (2020) heeft aangegeven dat indien een liggende positie niet kan worden vermeden de rugligging de voorkeur heeft boven de buikligging in verband met een risico op overlijden, en indien de buikligging onvermijdelijk is zo snel mogelijk over te gaan naar een meer veilige positie.

Een zogenaamde holdingpositie wordt in slechts één gevonden onderzoek besproken. Met de holdingpositie wordt bedoeld wanneer een jeugdwerker achter de jeugdige zit en deze vasthoudt. Door Vanlinthout et al. (2020) is aangegeven dat enkel als er geen tweede hulpverlener beschikbaar is om samen een persoon vast te pakken of vast te houden, bij jongere jeugdigen de 'mand-greep' toegepast kan worden. Het enkel uitvoeren bij gebrek aan een tweede hulpverlener komt voort uit het risico op het uitoefenen van druk op de borstkas en wijze van contact die door de jeugdige mogelijk als seksueel ervaren kan worden.

"Het kind zit bij de mand-greep op de schoot van de hulpverlener met de rug tegen de borstkas van de hulpverlener. Het kind heeft de armen gekruist op de borstkas waarbij de hulpverlener de handen vasthoudt. Hierbij dient de hulpverlener op te passen dat het kind zijn/haar hoofd niet naar achter duwt aangezien dit schade bij de hulpverlener kan veroorzaken" (Vanlinthout et al., 2020, p. 186). Het is van belang dat deze aanbeveling wordt gezien in de context van het gehele onderzoek inclusief andere gedane aanbevelingen. Onder andere om als hulpverlener niet deel te nemen aan een fysieke interventie wanneer men hier een slecht gevoel, stress of ongemak bij ervaart, en rekening te houden met het geslacht van de hulpverlener(s) indien een fysieke interventie wordt toegepast bij een persoon met een voorgeschiedenis van seksueel misbruik.

Opgemerkt moet worden dat de aanbeveling van de mand-greep in de basis is gebaseerd op één literatuurbron waarna er stapsgewijs is gezocht naar consensus (Delphi-methode). Hierdoor kunnen er vraagtekens worden gezet bij de validiteit en betrouwbaarheid van deze aanbeveling. Vooral gezien de controverse rondom het onderwerp, zwaarte van de interventie, de risico's voor jeugdige en jeugdwerker en het gebrek aan ander onderzoek.

4.3 Belaste voorgeschiedenis en kindfactoren

Jeugdigen in de open residentiële jeugdhulp worden daar geholpen omdat er gedragsproblemen zijn ontstaan en lichtere vormen van hulp in de thuissituatie ontoereikend zijn geweest. Ze hebben vaak een geschiedenis waarin ze te maken hebben gehad met bijvoorbeeld huiselijk geweld, ouders met

psychische problemen, eigen kindproblematiek en afwijzingen van ouders en leeftijdsgenoten (Council for Exceptional Children, 2020; Slaatto, Mellblom, Kleppe, Baugerud, & Kjøbli, 2021). Het ervaren van afzondering, vastpakken en vasthouden kan hierdoor van grotere impact zijn en de kans vergroten op het ontwikkelen van meer en zwaardere gedragsproblemen en het ontwikkelen van trauma (Wilton, 2020). Deze kans wordt vergroot als er bij een jeugdige sprake is van een verstandelijke beperking omdat ze, in vergelijking met jeugdigen met een gemiddelde intelligentie, meer moeite hebben met het verwerken van en reageren op sociale en emotionele informatie. De combinatie van een belaste voorgeschiedenis en verstandelijke beperking draagt bij aan de kans op het vertonen van anti-sociaal en agressief gedrag (Slaatto et al., 2021) wat vervolgens de kans vergroot op het toepassen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen.

Vanuit neurologisch perspectief kan het toepassen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen een contra-indicatie zijn. Jeugdigen met bijvoorbeeld ADHD hebben een neurologisch verminderde gevoeligheid voor angst en spanning waardoor gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen niet het gewenste effect kunnen hebben (Van Lieshout & Van Deth, 2018). Ook voor jeugdigen met een geringe gevoeligheid voor straf en beloning en gebrekkige gewetensontwikkeling lijkt de inzet van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen een contra-indicatie (Van Lieshout & Van Deth, 2018). Hier sluit Luman et al. (in De Valk et al., 2015) op aan die hebben aangegeven dat jeugdigen en adolescenten die in een onstabiele omgeving leven, minder beïnvloed worden door straf en veel meer gevoelig zijn voor verschillende soorten beloningen.

Jeugdigen met een ondersteuningsbehoefte hebben veelal een tekort aan eigen structurerend, probleemoplossend vermogen en een tekortschietende emotionele zelfregulatie (Van Lieshout & Van Deth, 2018). Bij sommige jeugdigen uit zich dit in gedragsproblemen in de vorm van verbale en/of fysieke agressie. Maar hoever mag of moet een jeugdwerker gaan om de fysieke en/of sociaal-emotionele veiligheid van een jeugdige en anderen in zijn omgeving te beschermen? In de aanpak van agressief, antisociaal gedrag bij jeugdigen met CD of ODD wordt geadviseerd om heel duidelijke regels te stellen, niet in discussie te gaan en verbaal en agressief gedrag altijd te stoppen (Van Lieshout & Van Deth, 2018). Na het ongewenste gedrag rustig en kalm te hebben gecorrigeerd kan de onderliggende oorzaak van de escalatie en de negatieve gevolgen ervan worden besproken. Aangegeven wordt om daarnaast veel affectie te geven als tegenwicht tegen de angst van de jeugdige om niet gewaardeerd te worden en vertrouwen op te bouwen.

4.4 Rol van de jeugdwerker

Kinderen in de residentiële jeugdhulp zijn vaak gekwetst en getraumatiseerd (Furnivall (2018)). Door het hebben van een belaste voorgeschiedenis en de aanwezigheid van kindfactoren moet in de zorg aan jeugdigen in de open residentiële jeugdhulp het bieden van fysieke en emotionele veiligheid prioriteit hebben. Vooral in situaties waarin een hoge mate van angst, spanning en stress aanwezig is. De jeugdwerker speelt hier een belangrijke rol in. Als een jeugdige onvoldoende op hem afgestemde hulp ervaart in het reguleren van stress, kan een stressbron op den duur zijn waarneming en informatieverwerking structureel veranderen. Zeker als de stressbron dezelfde is als degene die de bescherming en troost zou moeten bieden (Meijer, 2018). Als bringer van veiligheid, kan de jeugdwerker door het toepassen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen in plaats van veiligheid te bieden, juist gevoelens van onveiligheid oproepen (O'Neill, 2020). De maatregelen kunnen zodanige impact hebben op deze jeugdige dat dit de relatie met de betrokken jeugdwerkers en met volwassenen in het algemeen schaadt. Als er onvoldoende veiligheid in de gehechtheidsrelatie van een jeugdige aanwezig is heeft dat een negatief effect op het welzijn, de gezondheid en de ontwikkeling van een jeugdige (Meijer, 2018). Ze ervaren sneller stress en als hier sprake van is kunnen ze er minder veerkrachtiger en zelfstandig mee om gaan doordat ze minder vertrouwen op hulp vanuit hun omgeving. Daardoor duurt eventuele stress rondom een gebeurtenis langer en heeft het vaak een sterkere impact. Daarentegen roept prosociaal gedrag vanuit een opvoeder, juist sneller een gevoel van veiligheid en positief gedrag op bij een jeugdige (Van Lieshout & Van Deth, 2018). Prosociaal gedrag gericht op sterke bekrachtiging van positief gedrag van een jeugdige is wenselijk als er sprake is van een geringe gevoeligheid voor straf en beloning, gebrekkige gewetensontwikkeling, neiging om daden van anderen negatief te interpreteren en moeite met emotie- en gedragscontrole.

4.5 Leeftijd

Onderzoek naar de impact van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen bij jeugdigen in relatie tot hun leeftijd is nauwelijks gevonden. Vanlinthout et al. (2020) hebben aangegeven om bij jeugdigen van 12 jaar of jonger vastpakken en vasthouden te verkiezen boven afzondering. En indien de lengte,

het gewicht, de fysieke kracht en/of de voorgeschiedenis van de jeugdige ervoor zorgt dat vastpakken en vasthouden niet kan worden toegepast, te kiezen voor afzondering.

Uitgaande van de inmiddels verlopen Wet Bopz (Overheid.nl, 2021e) en het wetsvoorstel 'Rechtspositie jongeren in gesloten instellingen' (Overheid.nl, 2020a), kan worden opgemaakt dat hoe jonger de leeftijd van een jeugdige is, hoe meer ingrijpend gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen zijn. Desondanks wordt er in de Jeugdwet, Wzd en Wvvgz geen koppeling gemaakt tussen gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen en de leeftijd van een jeugdige. Dit is des te meer opvallend omdat vanuit de vervallen Bopz-criteria jeugdigen jonger dan 12 jaar alleen in een afzonderingsruimte mochten verblijven als er ook een jeugdwerker lijfelijk in de ruimte aanwezig was (Buntinx, Herps, De Ruiter, De Visser, & Delwig, 2013; Jansen, 2015; Kempenhaeghe, 2018). Dit betekende dat een jeugdige jonger dan 12 jaar alleen in uitzonderlijke situaties alleen in een afzonderingsruimte mocht verblijven (Jansen, 2015; Kempenhaeghe, 2018) en na overeenstemming met de hoofdbehandelaar (Kempenhaeghe, 2018). Dit werd niet in de wet Bopz aangegeven maar was besloten op grond van advies van VWS en de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGZ) (Buntinx et al., 2013; Kempenhaeghe, 2018).

4.6 Toepassen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen

In de toepassing van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen bij jeugdigen moet het uitgangspunt zijn dat de minst ingrijpende en effectieve maatregelen ingezet worden. Deze maatregelen dienen niet als instrumenten om (crisis)situaties te beheersen of als straf (De Lange et al., 2018; Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, z.d.). In geval van opschaling moet er sprake zijn van een stapsgewijze opbouw in de zwaarte van toe te passen maatregelen (VWS & JenV, 2018). De maatregelen moeten zo veilig en minst ingrijpend mogelijk zijn door onder andere luchtwegen, ademhaling of bloedcirculatie nooit te belemmeren evenals de mogelijkheid tot verbale en non-verbale communicatie (bijvoorbeeld door de ogen, oren of mond af te dekken). In de regel moet vastpakken en vasthouden niet langer dan 15 minuten duren en afzondering niet langer dan een uur (Vanlinthout et al., 2020).

De ruimte waar jeugdigen worden afgezonderd dient kindvriendelijk, veilig en rustgevend te zijn (De Heide et al., 2019). Het is van belang dat de mogelijkheid bestaat dat jeugdigen iets hebben om zichzelf af te leiden, zoals tv, boeken, knuffels, etc. De kamer moet echter wel beschermd zijn voor vernieling en zelfbeschadiging. Door jeugdigen is aanbevolen om gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen niet toe te passen in de eigen slaapkamer zodat deze als eigen veilige plek kan worden behouden (Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, z.d.). De aandacht voor de aankleding van deze ruimtes groeit. In het actieprogramma Zorg voor de Jeugd is te lezen dat de regeling vastgoedtransitie gesloten jeugdhulp is uitgebreid met een bedrag van € 5 mln. voor de omvorming van separeerruimtes tot kindvriendelijke afzonderingsruimtes (Stuurgroep Zorg voor de Jeugd, 2021).

De communicatie dient afgestemd te worden op de cognitief/verstandelijke en emotionele ontwikkelingsleeftijd van de jeugdige. Ingeschat moet worden of de jeugdige door de communicatie niet overprikkeld raakt (Vanlinthout et al., 2020). In situaties met fysiek en/of sociaal-emotioneel onveilig gedrag is het belangrijk om de boodschap richting de jeugdige te herhalen en verwerkingstijd te geven. Bij jeugdigen met gedragsproblemen is het belangrijk om te herhalen vanwege het tekort aan eigen structurerend en probleemoplossend vermogen (Van Lieshout & Van Deth, 2018). Hersenwetenschapper Sitskoorn (in Van Lieshout & Van Deth, 2018) heeft aangegeven dat herhalen zin heeft omdat het de verbindingen in de hersenen versterkt waardoor die sneller bepaalde informatie kunnen terugvinden. Het hebben van contact tijdens moeilijke situaties ondersteunt jeugdigen bij de verwerking van informatie en de emotieregulatie. Uit onderzoek onder volwassenen is gebleken dat gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen als minder negatief worden ervaren wanneer tijdens het toepassen er interactie met een zorgprofessional is (Perers et al., 2020). Vanlinthout et al. (2020) hebben aangegeven om (verbale) de-escalatietechnieken te hanteren, ook als een persoon wordt vastgepakt of vastgehouden.

Het betrekken van jeugdigen bij de gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen die hun aangaan draagt bij aan een minder negatieve ervaring. Onderzoek heeft aangetoond dat het betrekken van jeugdigen vanaf 6 jaar in de besluitvorming ze in hun ontwikkeling helpt en bijdraagt aan de effectiviteit van interventies (RSJ & RVS, 2019). Hierbij kan worden gedacht aan het mee laten denken over hoe ze benaderd en behandeld willen worden als ze spanning opbouwen.

5. Deelvraag vier: Wat zijn helpende elementen om gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen te verminderen in de open residentiële jeugdhulp?

5.1 Bewustwording en consensus

Onderzoek naar de effecten van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen in de residentiële jeugdhulp zijn beperkt en moeilijk vindbaar. Er bestaat niet veel onderzoek over best practice technieken van afzondering en vastpakken en vasthouden (Vanlinthout et al., 2020). Het erkennen, bewust worden en begrijpen van deze praktijk komt hierdoor moeizaam op gang (Roy et al., 2019; Slaatto et al., 2021). Alle jeugdwerkers die op een intensievere manier hulpverleners moeten zich bewust zijn van hun bevoegdheden en de grenzen daaraan als zij werken in het vrijwillige kader (RSJ & RVS, 2019). Het gebrek aan kennis en inzicht in combinatie met te weinig specifiek beleid geeft jeugdwerkers onvoldoende houvast en kennis om een eigen weloverwogen beslissingen te maken op het gebied van vrijheidsbeperkende maatregelen (Höfte, 2020). Het verminderen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen begint daarom bij professionals in de jeugdhulp die met elkaar in dialoog gaan om consensus en randvoorwaarden te scheppen ten aanzien van definitie en registratie (De Heide et al., 2019; Van Dorp et al., 2021a).

5.2 Prioriteit, leiderschap en leerklimaat

Het verminderen van het toepassen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen is een doel dat helder moet worden beschreven en beter haalbaar is met een breed intern draagvlak.

Aandachtspunten moeten zijn het hebben van een duidelijke missie, continue aandacht voor de maatregelen waar het om gaat, het aanmoedigen van open discussies tussen jeugdwerkers en het betrekken van alle lagen van de organisatie (Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, 2020b; Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, z.d.; Van Dorp et al., 2021b). Het vraagstuk moet gezien worden als een complex fenomeen die het resultaat is van interacties tussen alle direct en indirect betrokken (Perers et al., 2020). Verandering aanbrengen in de interacties in een vraagstuk als deze verlopen vaak langzaam en organisch omdat vele betrokkenen bezig zijn om afgestemd te raken op hetzelfde doel en in dezelfde richting te bewegen (Perers et al., 2020). Om het doel te behalen is het wenselijk dat de inzet van alle betrokkenen regelmatig wordt geëvalueerd (Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, z.d.). Leiderschap en commitment gericht op het realiseren van een organisatiecultuur waarin ontwikkeling en therapie centraal staan in plaats van repressie, versterken de effectiviteit van alle betrokkenen in het behalen van het doel (Cornell University, 2020; Oranga Tamariki, 2020; Perers et al., 2020). Alleen vanuit een organisatiecultuur met opvattingen die anders kijken naar gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen is een betekenisvolle verandering mogelijk (Shalev, 2020).

Het verminderen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen is een proces dat het best gedijt in een organisatie waar op verschillende niveaus (primair proces-ondersteuning-management-bestuur) een leerklimaat bestaat (Branches Gespecialiseerde Zorg voor Jeugd, 2019; De Heide et al., 2019). Dit is door Vanlinthout et al., (2020) omschreven als collectief leren wat kan bijdragen tot het creëren van een lerende organisatie. Smeijsters (2009) heeft aangegeven dat er binnen een lerende organisatie een continu proces is waarbij medewerkers van elkaar leren door met elkaar in dialoog te gaan en te reflecteren op hun handelen. Leren en uitvoeren zijn hierbij verbonden met elkaar en zorgen voor het verbeteren en ontwikkelen van praktijken. Op deze wijze ontstaat er een duurzame verandering in kennis, houding en vaardigheden (de Laat, Poell, Simons, & van der Krogt, 2001). Het kan verder waardevol zijn voor aanbieders van residentiële jeugdhulp om actief de samenwerking op te zoeken met andere aanbieders. Het delen van voorbeelden en kennis over hoe gedwongen afzondering voorkomen kan worden, kan bijdragen aan het verminderen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen (Van Dorp et al., 2021b; Vanlinthout et al., 2020)

5.3 Ontwikkeling en training

Een aanbevolen methodiek voor het verminderen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen in de residentiële jeugdhulp is de Six Core Strategies to Reduce the Use of Seclusion and Restraint, opgesteld door de National Association of State Mental Health Program Directors (De Heide et al., 2019; Oranga Tamariki, 2020). De Six Core Strategies zijn: (1) leiderschap gericht op veranderingen op organisatieniveau, (2) gebruik van data om de praktijk te informeren, (3) het creëren van een behandelsetting waarin beleid, procedures en behandeling gericht zijn op herstel, (4) het gebruik van een verscheidenheid aan hulpmiddelen die gedwongen afzondering kunnen verminderen, (5) het versterken van de rol van de jeugdige en het systeem in de behandelsetting, (6) gebruik van

evaluatietechnieken na elke gedwongen afzondering. Onderzoeken naar de effectiviteit van deze methodiek laten een significante afname van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen zien (Van Dorp et al., 2021a).

Het is noodzakelijk om jeugdwerkers in te zetten die voldoende kennis en expertise hebben over (dwang)maatregelen en over de doelgroep (Vanlinthout et al., 2020). Persoonlijke ontwikkeling van een jeugdwerker leidt tot minder gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen. De-escalatie technieken, supervisie, coaching en het leren van nieuwe methodieken zijn hier voorbeelden van (Cornell University, 2020; Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, 2020b; Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, z.d.; O'Neill, 2020; Van Dorp et al., 2021b). Ze dragen bij aan het kunnen maken van meer weloverwogen beslissingen en het nemen van verantwoorde risico's en geven jeugdwerkers meer tijd om te reflecteren op hun manier van werken.

Het krijgen van meer tijd en verantwoordelijkheid om te experimenteren met (nieuwe) manieren helpt ook om nieuwe creatieve ideeën te bedenken om gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen te voorkomen (Van Dorp et al., 2021b). Wil een jeugdwerker zich kunnen ontwikkelen, de juiste beslissingen kunnen nemen en passende zorg kunnen bieden is het ook nodig dat hij voldoende professionele autonomie heeft. Volgens Furnivall (2018) heeft de jeugdwerker 'ruimte' nodig om tot een goed pedagogisch oordeel te komen. Dit vraagt van de organisatie om ruimte te geven voor zelfstandig beroepsmatig handelen en (mede)zeggenschap bij de beleids- en besluitvorming. Het vraagt van een jeugdwerker om verantwoordelijkheid te nemen voor een professionele beroepshouding (Sociaal-Economische Raad, 2021).

5.4 Positief leefklimaat

Er is een relatie tussen de sfeer op een groep en gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen. Onderzoeken hebben aangetoond dat een goed leef- of leerklimaat voorwaardelijk is voor cognitieve, sociaal- emotionele- en persoonsontwikkeling en problematisch gedrag kan beïnvloeden (De Valk et al., 2015; Van der Helm, 2018b). Onderzoek naar incidenten met agressie in de residentiële jeugdhulp geeft aan dat de frequentie van deze incidenten significant afnam als het leefklimaat als meer positief werd ervaren (Van den Tillaart, Eltink, Stams, Van der Helm, & Wissink, 2018). Een klimaat dat wordt gekenmerkt door repressie, onvoldoende structuur en een 'arm' activiteitenaanbod wordt geassocieerd met een hogere frequentie van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen (De Valk, 2019). Dit wordt ondersteund door jeugdwerkers die hebben aangegeven dat om escalatie van gedrag en afzondering te voorkomen, het nodig is om de mogelijkheid te hebben om jeugdigen een breed scala aan activiteiten te bieden. Een jeugdige vindt zo eerder een activiteit die aansluit op zijn behoefte wat helpt om verveling te voorkomen en met gevoelens om te gaan of daarvan afgeleid te raken (Van Dorp et al., 2021b). Het hanteren van een groepsgrootte van maximaal zes jeugdigen geeft een jeugdwerker ook de mogelijkheid om beter in te spelen op de behoeften van jeugdigen en daarmee gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen te voorkomen (De Valk, 2019; Van Dorp et al., 2021b).

5.5 Participatie van jeugdigen en ouders

Jeugdigen en ouders mogen en/of moeten, afhankelijk van hun leeftijd of gezagspositie, meeslissen over de jeugdhulp die hen aangaat. Het hangt er daarnaast vanaf of de jeugdige en ouders wilsbekwaam zijn. Meeslissen is wettelijk vastgelegd. Meepraten gaat over het actief betrekken van jeugdigen en ouders in het gesprek en activiteiten die hun aangaan en is een recht dat is opgenomen in het IRVK (De Lange et al., 2017; Van der Linden et al., 2018; Stichting Alexander, 2019). Participatie kan worden gedefinieerd als de combinatie van meebeslissen, meepraten en meedoen. Uit de evaluatie van de Jeugdwet volgt dat jeugdigen en ouders onvoldoende participeren in hun behandeling en er vaak nauwelijks sprake is van gezamenlijke besluitvorming, zeker als het gaat om de inzet van dwangmaatregelen (Höfte, 2020). Het luisteren naar jeugdigen en ouders moet een prioriteit en doel zijn (Oranga Tamariki, 2020). Wanneer een jeugdige en ouders participeren in de besluitvorming en het (behandel)proces, heeft dit een positieve invloed op de uitkomst van zorg of behandeling (De Lange et al., 2017; Sociaal-Economische Raad, 2021). Volgens medewerkers kan een omgeving waarin jeugdigen aangemoedigd worden zelf besluiten te nemen en te leren van de (positieve en negatieve) gevolgen daarvan, bijdragen aan het verminderen van irritaties en op die manier escalatie voorkomen (Van Dorp et al., 2021b). Ook wanneer het gaat om gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen. Door jeugdigen en ouders actief te betrekken bij het vinden van alternatieven, informatie over wat werkt om de jeugdige gerust te stellen en bij het evalueren achteraf, wordt bijvoorbeeld bijgedragen aan het verminderen van afzondering (De Heide et al., 2019; Van Dorp et al., 2021b). Een jeugdige is uiteindelijk zelf de belangrijkste bron voor verandering. Het laten

participeren van een jeugdige motiveert om te 'willen' veranderen in plaats van 'moeten' veranderen waardoor verandering mogelijk is (Van Lieshout & Van Deth, 2018).

5.6 Individuele benadering

Elke jeugdige in de residentiële jeugdhulp zou een individueel plan moeten hebben met daarin opgenomen een benadering die is toegespitst op zijn behoefte en die regelmatig wordt geëvalueerd (Nowak, 2019). Een benadering die gericht is op de behoefte van de jeugdige leidt tot minder inzet van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen (Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, 2020b). Individuele afspraken kunnen, afhankelijk van het wettelijk regime waaronder de jeugdige valt, bijvoorbeeld worden vastgelegd in een signaleringsplan of individueel behandelplan. Door de jeugdige te betrekken bij het opstellen van een dergelijk plan krijgt hij meer gevoel van autonomie en verantwoordelijkheid. Het plan zelf en het tot stand komen ervan helpen escalaties te voorkomen en gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen terug te dringen (Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, 2020b; Oranga Tamariki, 2020). Bij de jeugdwerker draagt een signaleringsplan of individueel behandelplan bij aan het creëren van bewustzijn dat elke jeugdige als individu moet worden gezien met een eigen behoefte die over tijd kan veranderen (Van Dorp et al., 2021b).

5.7 Vroeg signaleren en interveniëren

De behoeften van jeugdigen in verschillende situaties herkennen en daar adequaat op reageren helpt ze om ontspannen te blijven of te worden (Van Dorp et al., 2021b). Naast het gebruik van een signaleringplan zijn er methodieken die jeugdigen helpen bij vroegsignalering, emotieregulatie en interveniëren. De methode Geweldloos Verzet (Non-violent Resistance, NVR) is de afgelopen jaren steeds meer in opkomst in de residentiële jeugdhulp en in het cluster 4 onderwijs. Geweldloos Verzet richt zich primair op het bewerkstelligen van een gedragsverandering bij ouders, jeugdwerkers of behandelteam die de methode toepast (De Lange et al., 2017; De Valk et al., 2015; De Heide et al., 2019; Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, z.d.).

De Individuele Proactieve Agressiehanteringsmethode (IPAM) bestaat uit een systeem van monitoring van incidenten en een individueel plan om het ontstaan of escaleren van agressie te voorkomen. Uit onderzoek is gebleken dat deze methode leidt tot vermindering van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen (De Lange et al., 2017).

Schematherapie helpt jeugdigen bij het begrijpen van hun eigen gedrag door op zoek te gaan naar de ontstaansgeschiedenis en functie van probleemgedrag. Er wordt begrip getoond voor de kant van hen die dit gedrag vertoont. Uit recent onderzoek in de JeugdzorgPlus blijkt dat schematherapeutisch werken, geïmplementeerd met Safe Path, leidt tot een behandelklimaat die door jeugdigen wordt beoordeeld als veiliger en sensitiever en waarin jeugdwerkers minder gebruik maken van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen (De Heide et al., 2019; Van Wijk-Herbrink & De Rijk, 2019).

Cooling down is een methode waarbij in geval van een situatie met hoge spanning, meerdere jeugdwerkers naar de jeugdige toe gaan en de jeugdige mag kiezen met wie hij wil gaan lopen. Onderweg kan hij tot rust komen, grip krijgen op de situatie en na een evaluerend gesprek terugkeren naar de groep (De Heide et al., 2019; Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, z.d.).

Non-Violent Crisis Intervention (NVCI) is een methodiek die zich richt op vroegsignalering, de-escalatie, verbale- en non-verbale communicatie maar ook op het zo geweldloos mogelijk handelen in geval van fysieke agressie. De methodiek besteedt tevens aandacht aan het evalueren van een incident en interventies gericht op het gezond houden van relaties en eventueel het herstel hiervan (Oranga Tamariki, 2020).

Therapeutic Crisis Intervention (TCI) heeft gelijkenissen met NVCI. De methodiek onderscheidt zich door te werken met het uitgangspunt dat agressie en geweld hulpvragen van een jeugdige zijn die voortkomen uit angst en een emotionele behoefte. Tijdens de training leren jeugdwerkers het gedrag van een jeugdige interpreteren en hoe ze negatieve tegenoverdracht kunnen verminderen (Oranga Tamariki, 2020).

5.8 Afzonderingsruimte en comfortruimte

In geval er vanwege afzondering gebruik moet worden gemaakt van een ruimte wordt aanbevolen dit in een kindvriendelijke ruimte te doen. Volgens jeugdigen houdt dit in een afzonderlijke ruimte waar prikkels actief door de jeugdige zelf kunnen worden aangepast zodat ze zelfregie ervaren (Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, z.d.). De aanwezigheid van middelen voor de jeugdige om tot rust te komen of zichzelf bezig te houden is een must (Shalev, 2020). Het IGJ onderschrijft het belang van afzonderingsruimtes die meer gericht zijn op de zintuigen en voegt toe dat ruimtes moeten zijn ingericht met veilige materialen (Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, 2020b). In verschillende JeugdzorgPlus-instellingen wordt gebruik gemaakt zogenaamde comfortruimtes die ingericht zijn met

sensorisch materiaal om bij oplopende spanning samen met een jeugdwerker te interweniëren (De Heide et al., 2019). Een comfortruimte of snoezelkamer is een ruimte waar verschillende middelen aanwezig zijn om de zintuigen te prikkelen. Hierbij kan worden gedacht aan muziek, gekleurde verlichting, verzwaarde dekens en friemelspeelgoed. Het doel van zo een ruimte is het vinden van rust met behoudt van zoveel mogelijk zelfregie. Uit onderzoek is gebleken dat het gebruik van een comfortruimte of snoezelkamer leidt tot een vermindering van gedwongen vrijheidsbepkende maatregelen (Perers et al., 2020).

5.9 Registeren, monitoren en evalueren

Gedwongen vrijheidsbepkende maatregelen moeten worden geëvalueerd om ervan te leren met het oog op het voorkomen ervan (Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, z.d.). Bij voorkeur aan de hand van een gesprek waarbij een jeugdwerker ook aan de jeugdige vraagt wat het effect van een gedwongen vrijheidsbepkende maatregel is (Vanlinthout et al., 2020). Het registeren en monitoren van gedwongen vrijheidsbepkende maatregelen helpt bij het evalueren en bevordert leren op basis van data (De Heide et al., 2019; Van Dorp et al., 2021a; Vanlinthout et al., 2020). Tijdens een evaluatie kan onder andere worden gekeken naar factoren die hebben geleid tot het toepassen van de maatregelen en welke betekenis dit heeft voor de benadering van de jeugdige. Aanbevolen wordt om de resultaten van de evaluaties op te nemen in de signaleringsplannen en/of crisisplannen (Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, z.d.). Naast het verminderen van gedwongen vrijheidsbepkende maatregelen helpt registeren, monitoren en evalueren om richtlijnen en beleid in de organisatie te verbeteren (Cornell University, 2020; Oranga Tamariki, 2020). Door te registeren worden jeugdwerkers zich bewuster dat zij mogelijk vrijheidsbepkend handelen (Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, 2020b). Tevens kan er meer definitie ontstaan tussen de verschillende soorten gedwongen vrijheidsbepkende maatregelen waardoor men doelgerichter kan verbeteren (Van Dorp et al., 2021a). Jeugdigen hebben aangegeven dat registeren goed is om van te leren, voor onderzoek en om overzicht te bewaren (Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, z.d.).

6. Evaluatie van de literatuur

6.1 Deelvraag één: Wat is de definitie van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen voor jeugdigen in de open residentiële jeugdhulp.

Gebleken is dat op nationaal en internationaal niveau het ontbreekt aan uniforme omschrijvingen voor de verschillende vormen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen voor jeugdigen. In verschillende Nederlandse wetten worden verschillende begrippen gehanteerd die niet altijd worden gedefinieerd. Erkenning, aandacht en betekenis hiervoor groeit echter wel. Dwang en drang zijn in Nederland begrippen die breed in de zorg worden gebruikt om de mate van beïnvloeding vanuit de zorgverlener en de mate van keuzemogelijkheid die een client heeft weer te geven. Tevens geven ze een juridische grens weer. Gelet op de betekenis van deze begrippen vallen gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen onder dwang wat aangeeft dat het toepassen ervan onderhevig moet zijn aan rechterlijke toetsing. Gebruik van het woord 'gedwongen' in gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen lijkt hiermee te zijn gelegitimeerd.

'Vrijheidsbeperkende maatregelen' is een begrip die in de Jeugdwet staat en daarmee dicht ligt bij jeugdigen die in de open residentiële jeugdhulp verblijven. Ook als de geboden residentiële jeugdhulp niet onder het wettelijk kader van de Jeugdwet valt. De definitie vrijheidsbeperkende maatregelen spreekt daarnaast, in tegenstelling tot 'onvrijwillige zorg' (Wzd) en 'verplichte zorg' (Wvvgz), meer tot de verbeelding en geeft de tijdelijkheid van de handelingen beter weer.

De voorgestelde definitie voor gedwongen afzondering in JeugdzorgPlus-instellingen vindt aansluiting bij definities in het buitenland en lijkt passend voor gebruik in de open residentiële jeugdhulp.

"Gedwongen afzonderen betreft het tegen de wil van een jeugdige plaatsen in een ruimte die hij of zij niet mag of kan verlaten". De definitie benadrukt de positie van de jeugdige en biedt de jeugdwerker voldoende ruimte om zijn handelen af te stemmen op de behoefte van de jeugdige. De definitie is weinig specifiek waardoor er ruimte is om in dialoog te blijven. Dit bevordert om de omgang met gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen te verbeteren en stimuleert het ontwikkelen van alternatieven.

Vastpakken en vasthouden zijn in Nederland tot nu toe nog niet onderzocht in tegenstelling tot bijvoorbeeld in Amerika. Net als voor afzondering lijkt het hanteren van een ruime definitie wenselijk. Voorgesteld wordt om de volgende definitie te gebruiken: "Vastpakken en vasthouden betreft het tegen de wil van een jeugdige fysiek beperken van zijn of haar lichaamsbeweging". Hieronder valt het vastpakken en vasthouden door een jeugdwerker, fysiek verplaatsen van de jeugdige maar ook het gebruik van een deken om in te wikkelen.

6.2 Deelvraag twee: Wat zijn de wettelijke kaders van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen voor jeugdigen in de open residentiële jeugdhulp.

Jeugdigen met gedragsproblemen hebben uiteenlopende zorgbehoeften waardoor er verschillende soorten aanbieders zijn die residentiële jeugdhulp bieden. Afhankelijk van de zorgbehoefte die op de voorgrond staat wordt bepaald welke vorm van jeugdhulp het meest passend is en daarmee onder welke wet een jeugdige valt. De wettelijke kaders voor jeugdigen die onder de WGBO, Jeugdwet, Wzd of Wvvgz vallen verschillen van elkaar wat begrijpelijk is door het verschil in doelgroep en problematiek. Op het gebied van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen zijn de verschillen tussen de wetten groot te noemen. Dit is onder andere te verklaren is door de recent in werking gestelde Wzd en Wvvgz die specifiek gericht zijn op dwang en drang. Daar komt bij dat wat vrijheidsbeperking betreft de wet zwart of wit is. Gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen mogen wettelijk gezien of wel of niet worden toegepast terwijl jeugdigen met verschillende zorgbehoeften die binnen verschillende wettelijke kaders vallen soms vergelijkbare vormen van agressief gedrag laten zien.

Gebleken is dat jeugdigen die in de open residentiële jeugdhulp verblijven, en in het vrijwillig kader jeugdhulp ontvangen die kan aangemerkt als jeugd-GGZ of behandeling van jeugdigen met een licht verstandelijke beperking, wettelijk onder de WGBO vallen. Het toepassen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen is onder de WGBO niet toegestaan. De wet geeft aan dat om ernstig nadeel te voorkomen wel jeugdhulp geboden kan worden. Ook als er geen toestemming van de jeugdige of zijn ouders is. In de WGBO wordt echter niet geëxpliciteerd wanneer sprake is van ernstig nadeel en hoe dan mag worden gehandeld. Ernstig nadeel kan bijvoorbeeld worden geïnterpreteerd

als een spoed/levensbedreigende situatie of als er gehandeld moet worden in het kader van goed hulpverlenerschap.

Vooraf of vrijwillig verleende toestemming voor vrijheidsbeperkende maatregelen zijn vanuit de WGBO niet rechtsgeldig waardoor ze niet opgenomen mogen worden in een behandelplan. Wel kunnen met de jeugdige en ouders wensen worden besproken ten aanzien van hoe te handelen indien er sprake is van een noodsituatie en deze worden opgenomen in een signaleringsplan. Een noodsituatie dient altijd geregistreerd en zorgvuldig geëvalueerd te worden. Ongeacht of het gaat om het inventariseren van de wensen en behoeften van de jeugdige en ouders of het handelen in een noodsituatie, moet er rekening worden gehouden met hun rechtspositie en moeten zij zoveel mogelijk worden geïnformeerd.

Het uitgangspunt 'Nee, tenzij', uitleg over wanneer er sprake is van een noodsituatie en beoordelingscriteria zijn belangrijke aspecten die, in tegenstelling tot de WGBO en Jeugdwet, wel worden gezien in de Wzd en Wvvgz. Ze waarborgen de bescherming van een jeugdige en zorgvuldigheid van het handelen van een jeugdwerker. Vanuit de WGBO wordt de zorg en behandeling voor jonge jeugdigen met een licht verstandelijke beperking in de open residentiële jeugdhulp te weinig gekoppeld aan rechtsprincipes waardoor de wet tekortschiet. Hierdoor baseren sommige aanbieders van open residentiële jeugdhulp zich bij gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen waarschijnlijk eerder op hun pedagogisch mandaat dan op de rechten van jeugdigen.

Het verdient de aandacht om te benoemen dat er vanuit de overheid en jeugdzorgorganisaties wel wordt gewerkt aan het realiseren van wettelijke en pedagogische kaders die meer voorwaarden en criteria stellen aan het toepassen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen. Het uitgangspunt 'Nee, tenzij' is bijvoorbeeld opgenomen in het wetsvoorstel 'Rechtspositie jongeren in gesloten instellingen'. De verbeteringen richten zich echter volledig op JeugdzorgPlus. Het ontbreekt aan onderzoek naar jeugdigen die verblijven in de open residentiële jeugdhulp die te maken hebben met gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen. Deze groep jeugdigen valt hierdoor tussen wal en schip waardoor er makkelijker situaties van onrechtmatige gedwongen vrijheidsbeperking ontstaan.

6.3 Deelvraag drie: Wat zijn de pedagogische kaders van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen voor jeugdigen in de open residentiële jeugdhulp.

Gebleken is dat het toepassen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen op jeugdigen geen therapeutisch effect heeft en niet zonder risico is. De maatregelen kunnen een negatieve invloed hebben op de sociaal-emotionele ontwikkeling, het vertrouwen in volwassenen en gedragsproblemen in stand houden en/of versterken. De maatregelen kunnen traumatisch zijn, trauma's reactiveren en zelfs fysiek letsel veroorzaken bij zowel de jeugdige als jeugdwerker. Gezien de impact van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen dienen ze alleen in het uiterste geval te worden ingezet. Onder de verschillende vormen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen is de buikligging één die in Nederland nog niet is onderzocht. In Amerika is dit wel het geval en is de buikligging omstreden en in sommige Amerikaanse staten zelfs verboden. Uit recent onderzoek gedaan in België is het advies gekomen om de rugligging te verkiezen boven de buikligging.

Afgevraagd moet worden waarom het verschil met andere landen zo groot is, of de aandacht en zorgen over de buikligging terecht zijn en of de holdingpositie zoals de mand-greep een beter alternatief is. Het signaal wat vanuit onderzoek en literatuur wordt afgegeven wekt de indruk dat de buikligging en holdingpositie zeer terughoudend moeten worden toegepast, en indien toegepast dit moet gebeuren met zeer veel aandacht voor het fysieke en emotionele welzijn van de jeugdige. Alhoewel in de huidige wetten niet wordt aangegeven om bij jeugdigen onder de 12 jaar lijfelijk aanwezig te zijn in dezelfde ruimte in geval van afzondering heeft dit gezien hun kwetsbaarheid wel de voorkeur. Het uitdragen van prosociaal gedrag en het bieden van nabijheid aan jeugdigen, juist op de momenten dat ze zich angstig, onveilig en onzeker voelen, draagt bij aan het creëren van een gevoel van veiligheid wat in de gehechtheidsrelatie fungeert als beschermende factor tegen ingrijpende gebeurtenissen en stress.

Jeugdigen in de open residentiële jeugdhulp zijn bijzonder kwetsbaar door hun belaste voorgeschiedenis en vaak aanwezige kindfactoren. De kans op gedragsproblemen is hierdoor groot en daarmee ook de kans dat ze te maken krijgen met gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen. Hoe jonger de jeugdige is hoe meer kwetsbaar hij is en hoe meer ingrijpend een gedwongen vrijheidsbeperkende maatregel kan worden ervaren.

Tegelijkertijd moet de jeugdige soms ook tegen zichzelf worden beschermd of worden voorkomen dat hij anderen pijn doet. Het bieden van externe structuur en regulatie is dan nodig om het tekort hieraan bij de jeugdige op te vangen. Aangegeven wordt om dit stapsgewijs te doen en op zoek te gaan naar de minst ingrijpende en effectieve interventie. In geval van afzondering helpt het als de ruimte een kindvriendelijke uitstraling heeft en is voorzien van middelen om tot rust te komen. In combinatie met rustig en kalm reageren, herhalen van de boodschap, zoeken naar samenwerking en veel affectie vanuit een jeugdwerker kunnen de negatieve effecten van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen worden beperkt.

Bij het waarden van de conclusie van deze deelvraag moet worden meegewogen dat:

- er nauwelijks recent, valide en betrouwbare data is gevonden waar onderscheid wordt gemaakt bij de toepassing van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen op basis van leeftijd. Afgevraagd moet worden of tot een bepaalde leeftijd bepaalde vormen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen aan specifieke voorwaarden moeten voldoen en wellicht zelfs moeten worden verboden;
- er geen recent, valide en betrouwbare data is gevonden die ingaat op de impact en beleving van verschillende vormen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen bij jeugdigen zoals de buikligging, rugligging, holdingpositie en het wikkelen in een deken.
- er nauwelijks recent, valide en betrouwbare data is gevonden die ingaat op de vraag hoe veilig en verantwoord gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen bij jeugdigen toegepast kunnen worden. Richtlijnen opgesteld door het Scottish Institute for Residential Child Care (2005) en Special Residential Services Board (2006) geven adviezen over het veilig vasthouden van jeugdigen in de residentiële jeugdhulp. Deze data wordt op basis van de publicatiedatum beoordeeld als gedateerd. De inhoud kan echter nog relevant zijn waardoor wordt aanbevolen om deze data te herevalueren in vervolgonderzoek;
- er één gedateerd onderzoek is gevonden waarin de beleving van adolescenten ten aanzien van vastpakken en vasthouden is vergeleken met afzondering (Vishnivetsky et al., 2013). Ook hiervan kan de inhoud nog relevant zijn en wordt aanbevolen om deze data te herevalueren in vervolgonderzoek;
- er geen recent, valide en betrouwbare data is gevonden die ingaat op het effect van taal op het toepassen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen. Maakt het voor de jeugdige verschil of de ruimte afzonderingsruimte, comfortroom of chillroom wordt genoemd? En maakt het voor het handelen van een jeugdwerker uit of hij een gedwongen vrijheidsbeperkende maatregel moet 'toepassen' of 'uitvoeren'. Bij aanvang van deze literatuurstudie is er intuïtief voor gekozen om het woord 'toepassen' te gebruiken. Het woord toepassen betekent iets in de praktijk brengen (Van Dale, z.d.a) en uitvoeren iets doen waarvan vastgesteld is hoe het gedaan moet worden (Van Dale, z.d.b.). In retrospectief lijkt toepassen daarom een betere keuze te zijn omdat toepassen, in tegenstelling tot uitvoeren, maatwerk impliceert. En van maatwerk of een individuele benadering is vastgesteld dat dit helpend is om gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen te verminderen. Nadenken over het gebruik van taal lijkt een insignificant detail maar wel één die wellicht negatief of positief bijdraagt in het omgaan met fysiek en/of sociaal-emotioneel onveilig gedrag bij jeugdigen.

6.4 Deelvraag vier: Wat zijn helpende elementen om gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen te verminderen in de open residentiële jeugdhulp?

Gebleken is dat de volgende elementen helpend zijn om gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen te verminderen:

- Erken dat het omgaan met fysiek en/of sociaal-emotioneel onveilig gedrag van jeugdigen in de open residentiële jeugdhulp complex is. Dit schept ruimte voor dialoog en bewustwording waar vervolgens consensus uit kan ontstaan over hoe men wilt omgaan gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen.
- Geef gezamenlijk prioriteit aan het omgaan met fysiek en/of sociaal-emotioneel onveilig gedrag van jeugdigen. Koppel hier doelen aan, benoem kartrekkers en concretiseer de verandering op onderzoekende en procesmatige wijze, waarbij iedereen die betrokken is

gestimuleerd wordt om te leren en hier ook de ruimte voor krijgt. Zoek tevens andere aanbieders op van open residentiële jeugdhulp om van elkaar te leren.

- Investeer als organisatie, afdeling en/of team in een methodiek zoals de Six Core Strategies die het veranderproces kunnen voorzien van handvatten, vergroot het reflectief en de-escalierend vermogen van jeugdwerkers en voorzie ze van voldoende professionele autonomie met behulp van bijvoorbeeld supervisie en coaching.
- Creëer een leefklimaat op een groep die door jeugdigen als veilig en positief wordt ervaren, door het bieden van structuur, keuzevrijheid, een 'rijk' activiteitenaanbod en een groeps grootte van maximaal zes jeugdigen.
- Nodig jeugdigen en ouders uit om mee te praten, mee te beslissen en mee te doen in het verminderen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen. Deze principes gelden uiteraard ook voor de andere jeugdhulp die hen aangaat. Ze hebben hier recht op, het vergroot hun betrokkenheid en motivatie en draagt zo positief bij aan de eigen zorg en behandeling.
- Leg voor de jeugdige in de open residentiële jeugdhulp in een individueel signaleringplan zijn wensen en behoefte vast. Dit helpt jeugdwerkers vroegtijdig en afgestemd te reageren op de jeugdige bij het signaleren van oplopende spanning en stress en in geval er gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen moeten worden toegepast.
- Gebruik methodieken zoals Geweldloos Verzet, Schematherapie, Cooling down en Non-Violent Crisis Intervention om positief en de-escalierend te reageren op fysiek en/of sociaal-emotioneel onveilig gedrag van jeugdigen.
- Voorzie de ruimte die wordt gebruikt voor afzondering van een kindvriendelijke uitstraling en middelen voor de jeugdige om tot rust te komen of zichzelf bezig te houden. Het is wenselijk dat er ook een comfortruimte of snoezelkamer aanwezig is ter ontspanning.
- Registreer, monitor en evalueer gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen om ervan te leren en bewuster te handelen. Gebruik de data om richtlijnen en beleid in de organisatie te verbeteren.

7. Conclusies en aanbevelingen

Het is evident dat gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen als zeer ingrijpend kunnen worden ervaren door jeugdigen. Naast de risico's van fysiek ingrijpen zijn er risico's waarvan veel onzichtbaar zijn, zich moeilijk laten voorspellen en negatief kunnen doorwerken. De impact die gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen hebben op het leven van jeugdigen kunnen aan de buitenkant insignificant en onschuldig lijken, maar ondertussen aan de binnenkant het vertrouwen in volwassenen beschadigen en groeien tot traumatische gebeurtenissen. Terughoudendheid en uiterste voorzichtigheid dienen daarom geboden te worden als het gaat om gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen. Het vergt balanceerkunst om enerzijds de vrijheid van jeugdigen te blijven respecteren en anderzijds ook de veiligheid en ontwikkeling van jeugdigen te waarborgen. Elke situatie moet als uniek worden beschouwd waarin jeugdwerkers opnieuw kennis, ervaring, regels, afspraken en uiteenlopende normen en waarden zullen moeten afwegen. Deze opgave waar jeugdwerkers voor staan wordt bemoeilijkt door een gebrek aan onderzoek, literatuur en wetgeving op het gebied van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen. Het ontbreekt hierdoor vooral aan voldoende rechtsbescherming voor jonge jeugdigen met een licht verstandelijke beperking die in de open residentiële jeugdhulp verblijven. De huidige wetten lijken er niet vanuit te gaan dat zij te maken hebben met gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen omdat dit wettelijk niet is toegestaan. Afgevraagd moet worden wat de oorzaak is van het gebrek aan onderzoek, literatuur en wetgeving.

Omdat de huidige wetten niet voorzien in een duidelijk wettelijk kader en voldoende toelichting voor gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen, kan een aanbieder van open residentiële jeugdhulp baat hebben bij een richtlijn gericht op het waarborgen van de fysieke en sociaal-emotionele veiligheid, het toetsen en evalueren van het handelen van jeugdwerkers en het bieden van rechtsbescherming van jeugdigen en jeugdwerkers. Aanbevolen wordt om de richtlijn te baseren op het uitgangspunt 'Nee, tenzij' en deze, net als in de Wzd en Wvvgz, onder andere te voorzien van een uitleg over wanneer sprake is van een noodsituatie en beoordelingscriteria wanneer men wil handelen (proportionaliteit, subsidiariteit, noodzakelijkheid, doelmatigheid, effectiviteit en veiligheid). Aanbevolen wordt dat de aanbieder van open residentiële jeugdhulp parallel aan het opstellen van de richtlijn het gesprek op gang te brengt over de omgang met gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen. Stapsgewijs en dialogisch kan vanuit een onderzoeksgroep het onderwerp verder worden onderzocht en een visie en handelwijze vorm krijgen. Het betrekken van verschillende disciplines en niveaus binnen de organisatie, inclusief de jeugdige en zijn ouders, vergroot de kans op een verandering die door de hele organisatie gecreëerd en gedragen wordt en daarmee meer duurzaam en antifragiel wordt. Het is van belang dat een dergelijke richtlijn een wederkerige werking krijgt. Dit betekent een richtlijn die enerzijds de omgeving van de open residentiële jeugdhulp beïnvloedt maar ook door diezelfde omgeving beïnvloed wordt. Dit maakt het document dynamisch, waardoor het beter af kan stemmen op de veiligheid en de behoefte van de jeugdige en het zorgvuldig handelen van de jeugdwerker bevordert. Tevens wordt geadviseerd dat in de richtlijn zoveel mogelijk van de genoemde helpende elementen worden opgenomen die hun effect en meerwaarde bewezen hebben.

Aanbevolen wordt om vervolgonderzoek te doen naar de impact van verschillende vormen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen bij jeugdige zoals de buikligging, rugligging, holdingpositie en wikkelen in een deken. Gezien de controverse rondom de buikligging is de aanbeveling om, in ieder geval tot nader onderzoek, deze maatregel niet toe te passen tenzij het echt niet anders kan, er overleg is geweest met de jeugdige, ouders, arts en verpleegkundige en bij het toepassen ervan met zeer veel zorgvuldigheid, communicatie en respect wordt gehandeld. Vervolgonderzoek naar de rugligging, holdingpositie en het wikkelen van de jeugdige in een deken wordt aanbevolen wegens het nauwelijks hebben gevonden van onderzoek en literatuur die recent, valide en betrouwbaar genoeg waren om mee te nemen in deze literatuurstudie. Geadviseerd wordt om, in ieder geval tot nader onderzoek, deze maatregelen alleen toe te passen tenzij het echt niet anders kan, er overleg is geweest met de jeugdige, ouders, arts en verpleegkundige en bij het toepassen ervan met zeer veel zorgvuldigheid, communicatie en respect wordt gehandeld. Een jeugdige heeft volgens artikel 24 van het IRVK recht op de best mogelijke gezondheid en het recht op gezondheidszorg en volgens artikel 19 recht op bescherming tegen alle vormen van geweld, mishandeling en verwaarlozing. Daarom wordt als laatst aanbevolen dat initiatieven gericht op het verminderen van gedwongen vrijheidsbeperkende maatregelen zoveel mogelijk worden aangemoedigd en worden onderzocht op veiligheid, effectiviteit en haalbaarheid. De rechten van jeugdigen, zijn de plichten van diegene die voor hun zorgen.

Bronnenlijst

- Berger, M., De Groot van Embden, J., & Huls, E. (2019). *Uithuisgeplaatst. En dan?* Geraadpleegd op 17 februari 2020, van <https://www.defenceforchildren.nl/media/3544/uithuisgeplaatst-en-dan-webversie.pdf>
- Buntinx, W., Herps, M., De Ruiter, M., De Visser, M., & Delwig, M. (2013). *Toelichtingen bij Handreiking Ondersteuningsplannen 2013*. Geraadpleegd op 6 december 2021, van <https://www.kennispleingehandicaptensector.nl/docs/KNP/KNP%20GS/Ondersteuningsplan/toelichtingen-handreikingen-ondersteuningsplannen.pdf>
- Branches Gespecialiseerde Zorg voor Jeugd. (2019). *De best passende zorg voor kwetsbare jongeren*. Geraadpleegd op 22 oktober 2021, van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/03/25/de-best-passende-zorg-voor-kwetsbare-jongeren>
- Care Quality Commission. (2020). *Out of sight – who cares? A review of restraint, seclusion and segregation for autistic people, and people with a learning disability and/or mental health condition*. Geraadpleegd op 15 oktober 2021, van https://www.cqc.org.uk/sites/default/files/20201218_rssreview_report.pdf
- Cornell University. (2020). *THE THERAPEUTIC CRISIS INTERVENTION SYSTEM, EDITION 7*. Geraadpleegd op 15 oktober 2021, van https://rccp.cornell.edu/downloads/TCI_7_SYSTEM%20BULLETIN.pdf
- Council for Exceptional Children. (2020). *Position on Restraint and Seclusion Procedures in School Settings*. Geraadpleegd op 14 oktober 2021, van <https://exceptionalchildren.org/sites/default/files/2020-11/Restraint%20and%20Seclusion-2020.pdf>
- Defence for Children. (2018). *Jaarbericht Kinderrechten 2018*. Geraadpleegd op 6 december 2021, van https://www.defenceforchildren.nl/media/2588/dfc-18-jaarbericht_totaal_wt_lr.pdf
- De Heide, B., Van Dorp, M., Scholten, M., Mulder, E., Van Domburgh, L., & Popma, A. (2019). *Eindrapport "Ik laat je niet alleen" Een gezamenlijk onderzoeksproject naar het verminderen van gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus*. Geraadpleegd op 17 oktober, van https://www.jeugdzorgnederland.nl/wp-content/uploads/2019/06/20190531-AWRJ-Ik-Laat-Je-Niet-Alleen-Eindrapportage_.pdf
- De Kinderombudsman. (2019). *In 4 stappen naar het beste besluit voor het kind. Het Kinderrechtenverdrag als kompas bij besluitvorming*. Geraadpleegd op 23 oktober 2021, van <https://www.dekinderombudsman.nl/publicaties/brochure-het-beste-besluit>
- De Kruijf, M.P. (2019). *Legitimiteit en rechtswaarborgen bij gesloten plaatsingen van kinderen. De externe rechtspositie van kinderen in gesloten jeugdhulp gezien vanuit kinder- en mensenrechten*. Geraadpleegd op 16 oktober 2021, van <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/access/item%3A2977570/view>
- De Laat, M., Poell, R., Simons, P. R. J., & van der Krogt, F. (2001). Organiseren van leren op de werkplek. In A. Wald, & J. van der Linden (reds.). *Leren in perspectief* (pp. 69-84). Leuven: Garant
- De Lange, M., Addink, A., Haspels, M., & Geurts, E. (2015). *Richtlijn Residentiële jeugdhulp voor jeugdhulp en jeugdbescherming*. Geraadpleegd op 13 december 2021, van <https://richtlijnenjeugdhulp.nl/wp-content/uploads/2015/09/Onderbouwing.pdf>
- De Lange, M., Addink, A., Haspels, M., & Geurts, E. (2017). *Richtlijn Residentiële jeugdhulp voor jeugdhulp en jeugdbescherming*. Geraadpleegd op 12 december 2021, van <https://richtlijnenjeugdhulp.nl/wp-content/uploads/2015/09/Complete-richtlijn.pdf>

- De Lange, M., Matthys, W., De Veld, D., Foolen, N., Addink, A., Menting, M., & Bastiaanssen, I. (2018). *Richtlijn Ernstige gedragsproblemen voor jeugdhulp en jeugdbescherming*. Geraadpleegd op 13 december 2021, van <https://richtlijnenjeugdhulp.nl/wp-content/uploads/2021/03/Richtlijn-Ernstige-Gedragsproblemen.pdf>
- De Valk, S., (2019). *Under Pressure. Repression in Residential Youth Care*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.15366.32325>
- De Valk, S., Van der Helm, G.H.P., Beld, M., Schaftenaar, P., Kuiper, C., & Stams, G.J.J.M. (2015). Does punishment in secure residential youth care work? An overview of the evidence. *Journal of Children's Services*, 10(1), 3-16. <https://doi.org/10.1108/JCS-11-2014-0048>
- Friele, R.D., Bruning, M.R., Bastiaanssen, I.L.W., De Boer, R., Bucx, A.J.E.H., De Groot, J.F., . . . Hageraats, R. (2018). *Eerste evaluatie Jeugdwet. Na de transitie nu de transformatie*. Geraadpleegd op 16 oktober 2021, van <https://www.nivel.nl/sites/default/files/bestanden/eerste-evaluatie-jeugdwet.pdf>
- Furnivall, J. (2018, oktober). Reclaiming complexity: beneath the surface in residential child care. *Journal of Social Work Practice*, VOL. 32, NO. 4, 373–390. Geraadpleegd op 11 september 2020, van https://www.researchgate.net/publication/329079109_Reclaiming_complexity_beneath_the_surface_in_residential_child_care
- Het Rechtspraak Servicecentrum. (2015). *Rechtbank Rotterdam, zaaknummer 487233*. Geraadpleegd op 19 oktober 2020, van <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBROT:2015:8129>
- Höfte, S. (2020, 23 juni). *JeugdzorgPlus laat kind wel alleen: reflectie op eindrapport 'Ik laat je niet alleen'*. Geraadpleegd op 21 oktober 2021, van <https://www.sociaalweb.nl/blogs/jeugdzorgplus-laait-kind-wel-alleen-reflectie-op-eindrapport-ik-laait-je-niet-alleen>
- Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd. (2019a). *Toetsingskader Verantwoorde Hulp voor Jeugd. Wat toetst de inspectie specifiek?* Geraadpleegd op 21 oktober 2021, van <https://www.igj.nl/publicaties/toetsingskaders/2019/06/24/toetsingskader-verantwoorde-hulp-voor-jeugd---overzicht>
- Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd. (2019b). *Factsheet Terugdringen vrijheidsbeperkende maatregelen*. Geraadpleegd op 23 oktober 2021, van <https://www.jeugdzorgnederland.nl/wp-content/uploads/2019/06/DEF-IGJ-Factsheet-Terugdringen-vrijheidsbeperkende-maatregelen-003.pdf>
- Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd. (2020a). *Dushi Huis Ellecom. Hertoets Verantwoorde Hulp voor Jeugd*. Geraadpleegd op 19 oktober 2021, van <https://www.igj.nl/publicaties/rapporten/2020/06/23/dushi-huis-ellecom>
- Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd. (2020b). *Aandacht en ambities leiden tot terugdringen van vrijheidsbeperkende maatregelen*. Geraadpleegd op 21 oktober 2021, van <https://www.igj.nl/publicaties/publicaties/2020/06/18/aandacht-en-ambities-leiden-tot-terugdringen-van-vrijheidsbeperkende-maatregelen>
- Jansen, K. (2015). *Het gebruik van vrijheidsbeperkende maatregelen. Een richtlijn voor begeleiders en gedragskundige/arts*. Geraadpleegd op 6 december 2021, van https://hbo-kennisbank.nl/details/sharekit_av:oai:surfsharekit.nl:6be79bde-2c9c-4974-88df-c1ae1b1922c8?has-link=yes&q=kim+jansen&c=0
- Jeugdzorg Nederland. (2018). *Ambitie JN: Jeugdzorg(Plus) zonder gedwongen afzonderingen*. Geraadpleegd op 22 oktober 2021, van <https://www.jeugdzorgnederland.nl/actueel/jeugdzorgplus-zonder-gedwongen-afzonderingen/>

- Kempenhaeghe. (2018). *Rechten bij Middelen & Maatregelen*. Geraadpleegd op 6 december 2021, van <https://www.kempenhaeghe.nl/uploads/documents/diversen/rechten%20bij%20middel%20en%20maatregelen.pdf>
- Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie. (z.d.). *Kennisdossier dwang en drang*. Geraadpleegd op 25 oktober 2021, van <https://www.kenniscentrum-kjp.nl/professionals/dossiers/dwang-drang/>
- Maessen, M., Blackman, A., Reiff, B., Steenmeijer, J., Pieterse, M., Lozowski, W., & Visser, R. (2020). *Wegwijzer Zorgvuldig handelen bij toestemming voor jeugdhulp*. Geraadpleegd op 20 oktober 2021, van https://www.bpsw.nl/app/uploads/Wegwijzer_Zorgvuldig-handelen-bij-toestemming-voor-jeugdhulp_dec.pdf
- Meijer, Y. (2018). *Kiekeboem! Hulp aan het jonge kind dat opgroeit in stress en geweld*. Amsterdam: SWP
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. (z.d.-a). *Wet zorg en dwang*. Geraadpleegd op 20 oktober 2021, van <https://www.dwanginzorg.nl/wzd>
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. (z.d.-b). *WGBO in de langdurige zorg*. Geraadpleegd op 28 oktober 2021, van <https://www.regelhulp.nl/onderwerpen/wgbo>
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. (2019a). *Factsheet Onvrijwillige zorg in de Wet zorg en dwang*. Geraadpleegd op 23 oktober 2021, van <https://www.dwanginzorg.nl/documenten/publicaties/implementatie/wzd/diversen/factsheet-onvrijwillige-zorg-in-wet-zorg-en-dwang>
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. (2019b). *Factsheet Samenloop Wet zorg en dwang en Wvggz*. Geraadpleegd op 24 oktober 2021, van <https://www.dwanginzorg.nl/documenten/publicaties/implementatie/wzd/diversen/factsheet-samenloop-wet-zorg-en-dwang-en-wvggz>
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. (2020). *Schema twee regimes in één instelling*. Geraadpleegd op 24 oktober 2021, van <https://www.dwanginzorg.nl/documenten/publicaties/implementatie/wzd/diversen/schema-twee-regimes-in-een-instelling>
- Nederlands Jeugdinstuut. (2019, 6 maart). *'Te veel vrijheidsbeperking in jeugdhulp'*. Geraadpleegd op 20 oktober 2021, van <https://www.nji.nl/nieuws/te-veel-vrijheidsbeperking-in-jeugdhulp>
- Nowak, M. (2019). *The United Nations Study on Children Deprived of Liberty*. Geraadpleegd op 14 oktober 2021, van https://childrendeprivedofliberty.info/wp-content/uploads/2020/09/Full-Global-Study_Revised-Version.pdf
- Nowak, M. (2020). *The United Nations Study on Children Deprived of Liberty Executive Summary*. Geraadpleegd op 14 oktober 2021, van <https://childrendeprivedofliberty.info/wp-content/uploads/2020/09/Executive-Summary-GSCDL.pdf>
- O'Neill, M. (2020). *System Review 2019-01 Restraining and Secluding Children*. Geraadpleegd op 14 oktober 2021, van <https://childadvocate.nh.gov/documents/reports/OCA-Restraint-Seclusion-Review-2020-1-8.pdf>
- O'Neill, M. (2021). *CHILD PRONE RESTRAINT IN NEW HAMPSHIRE*. Geraadpleegd op 16 oktober 2021, van https://rockefeller.dartmouth.edu/sites/rockefeller.drupalmulti-prod.dartmouth.edu/files/2021-02_childpronerestraintfinal.pdf
- Oranga Tamariki. (2020). *Therapeutic Residential Care: Evidence Brief*. Geraadpleegd op 16 oktober 2021, van <https://orangatamariki.govt.nz/assets/Uploads/About-us/Research/Latest-research/Therapeutic-Residential-Care/Therapeutic-Residential-Care-Evidence-Brief.pdf>

- Overheid.nl (2020a). *Wet rechtspositie gesloten jeugdinstituten*. Geraadpleegd op 28 oktober 2021, van <https://www.internetconsultatie.nl/rechtspositiegeslotenjeugdhulp>
- Overheid.nl (2020b). *Besluit middelen en maatregelen Bopz*. Geraadpleegd op 16 november 2021, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0006225/1994-01-17#Artikel3>
- Overheid.nl. (2021a). *Jeugdwet*. Geraadpleegd op 24 oktober 2021, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0034925/2021-07-01>
- Overheid.nl. (2021b). *Wet zorg en dwang psychogeriatrische en verstandelijk gehandicapte cliënten*. Geraadpleegd op 24 oktober 2021, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0040632/2021-07-01>
- Overheid.nl. (2021c). *Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg*. Geraadpleegd op 24 oktober 2021, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0040635/2021-07-01>
- Overheid.nl (2021d). *Wet op de geneeskundige behandelingsovereenkomst*. Geraadpleegd op 28 oktober 2021, van https://wetten.overheid.nl/BWBR0005290/2021-07-01#Boek7_Titeldeel7_Afdeling5
- Overheid.nl (2021e). *Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen*. Geraadpleegd op 6 december 2021, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0005700/2018-08-01>
- Perers, C., Bäckström, B., Johansson, B.A., & Rask, O. (2020) Methods and Strategies for Reducing Seclusion and Restraint in Child and Adolescent Psychiatric Inpatient Care. *Psychiatr Quarterly* (2021). <https://doi.org/10.1007/s11126-021-09887-x>
- Roy, C., Castonguay, A., Fortin, M., Drolet, C., Franche-Choquette, G., Dumais, A., Lafortune, D., Bernard, P., & Geoffrion, S. (2019). The Use of Restraint and Seclusion in Residential Treatment Care for Youth: A Systematic Review of Related Factors and Interventions. *Trauma Violence & Abuse*. 22(2) 318-338. <https://doi.org/10.1177/1524838019843196>
- RSJ., & RVS. (2019). *Intensieve vrijwillige hulp. Heldere grenzen aan drang in de jeugdzorg*. Geraadpleegd op 17 oktober 2021, van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/03/23/tk-bijlage-advies-intensieve-vrijwillige-hulp-heldere-grenzen-aan-drang-in-de-jeugdzorg>
- Ruppert, C., Bijleveld, C., Bruning, M., Dekker, J., Hendriks, J., Mooren, . . . De Winter, M. (2019) *Onvoldoende beschermd - Geweld in de Nederlandse jeugdzorg van 1945 tot heden (Deel 1)*. Geraadpleegd op 22 oktober 2021, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/jeugdhulp/documenten/rapporten/2019/06/12/onvoldoende-beschermd-geweld-in-de-nederlandse-jeugdzorg-van-1945-tot-heden>
- Scottish Institute for Residential Child Care. (2005). *HOLDING SAFELY. A Guide for Residential Child Care Practitioners and Managers about Physically Restraining Children and Young People*. Geraadpleegd op 16 oktober 2021, van <https://hub.careinspectorate.com/media/1213/holding-safely-a-guide-for-residential-child-care-practitioners-and-managers.pdf>
- Shalev, S. (2020) *Seclusion and Restraint. Time for a Paradigm Shift. A Follow Up Review of Seclusion and Restraint Practices in New Zealand*. Geraadpleegd op 15 oktober 2021, van https://www.hrc.co.nz/files/9216/0749/3332/Time_for_a_Paradigm_Shift_Print.pdf
- Slaatto, A., Mellblom, A.V., Kleppe, L.C., Baugerud, G.A., & Kjøbli, J. (2021). Conflict prevention, de-escalation and restraint in children/youth inpatient and residential facilities: A systematic mapping review. *Children and Youth Services Review* 127(2021) 106069. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2021.106069>
- Smeijsters, H. (2009). Onderzoek in en door de praktijk en practice based evidence in de lerende organisatie. Voorbeelden van onderzoek door kenniskringen van hogescholen. *TH&MA Hoger Onderwijs*, 16(1), 4-13. Geraadpleegd op 8 december 2021, van <https://kenvak.nl/wp->

content/uploads/2015/01/Smeijsters-H.-Onderzoek-in-en-door-de-praktijk-en-practice-evidence-in-de-lerende-organisatie.pdf

- Sociaal-Economische Raad. (2021). *Jeugdzorg: van systemen naar mensen. Tien aanbevelingen voor de korte termijn*. Geraadpleegd op 16 oktober 2021, van <https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/adviezen/2021/van-systemen-naar-mensen.pdf>
- Special Residential Services Board. (2006). *Best Practice Guidelines in the Use of Physical Restraint (Child Care: Residential Units)*. Geraadpleegd op 16 oktober 2021, van <https://assets.gov.ie/39991/51fe9cecd53142418584566ea6a4ec72.pdf>
- Stichting Alexander. (2019). *Jeugdparticipatie 25 vuistregels*. Geraadpleegd op 17 oktober 2021, van <https://st-alexander.nl/wp-content/uploads/2020/09/PDF-Vuistregels-1.pdf>
- Stuurgroep Zorg voor de Jeugd. (2021). *Zesde voortgangsrapportage ACTIEPROGRAMMA ZORG VOOR DE JEUGD mei 2021*. Geraadpleegd op 17 oktober 2021, van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/05/31/actieprogramma-zorg-voor-de-jeugd>
- Van Angeren, I. (2017). *Vrijheidsbeneming en vrijheidsbeperking van uithuisgeplaatste minderjarigen*. Geraadpleegd op 23 oktober 2021, van <https://www.universiteitleiden.nl/binaries/content/assets/rechtsgeleerdheid/instituut-voor-privaatrecht/jr-ilona-van-angeren-scriptie-vrijheidsbeneming-en--beperking-van-uithuisgeplaatste-minderjarigen.pdf>
- Van Dale. (z.d.a). Betekenis 'toepassen'. Geraadpleegd op 7 december 2021, van https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/toepassen#.Ya_ADbrvLIW
- Van Dale. (z.d.b.) Betekenis 'uitvoeren'. Geraadpleegd op 7 december 2021, van https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/uitvoeren#.Ya_BU7rvLIV
- Van den Tillaart, J., Eltink, E., Stams, G., Van der Helm, P., & Wissink, I. (2018). Aggressive Incidents in Residential Youth Care. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 62(13), 3991-4007. <https://doi.org/10.1177/0306624X18758898>
- Van der Helm, P. (2018a). Niet meer afzonderen in de jeugdhulp?. *Journal ggz en recht*, (5), 25-25. Geraadpleegd op 4 maart 2020, van <https://www.hsleiden.nl/binaries/content/assets/hsl/lectoraten/residentiele-jeugdzorg/publicaties/niet-meer-afzonderen-in-de-jeugdhulp.pdf>
- Van der Helm, P. (2018b). *Leren van leef-, leer- en werkklimaat. Een handleiding voor organisatieverbetering voor het management*. Geraadpleegd op 28 november 2021, van https://hbo-kennisbank.nl/details/sharekit_hsleiden:oai:surfsharekit.nl:20aaf85e-d06f-4efe-84d8-af93bc48080b
- Van der Linden, B., Van Overdam, M., Lagerwerf, R., Zararsiz, Z., & Zwaneveld, A.M. (2018). *Is er nog een plekje vrij? Onderzoek van de gemeentelijke kindombudsman naar de toepassing van drang in de Rotterdamse jeugdhulpverlening en naar het besluitvormingsproces aan het Jeugdbeschermingsplein Rotterdam Rijnmond*. Geraadpleegd op 17 oktober 2021, van <https://www.kindombudsmanrotterdam.nl/web/uploads/2018/02/Rapport-Is-er-nog-een-plekje-vrij-26-2-2018.pdf>
- Van Dorp, M., Nijhof, K.S., Mulder, E.A., & Popma, A. (2021a). Defining Seclusion: A Qualitative Multiphase Study Based on the Perspectives of Youth and Professionals in Secure Residential Youth Care in the Netherlands. *Residential Treatment for Children & Youth*, 38(4), 404-423. <https://doi.org/10.1080/0886571X.2021.1879710>
- Van Dorp, M., Scholten, M., & Mulder, E. (2021b). *Eindrapport etappe 3 "Ik laat je niet alleen". Een gezamenlijk onderzoeksproject naar het verminderen van gedwongen afzonderen in*

- JeugdzorgPlus*. Geraadpleegd op 23 oktober 2021, van <https://www.jeugdzorgnederland.nl/wp-content/uploads/2021/07/Eindrappport-etappe-3-lk-laait-je-niet-alleen.pdf>
- Van Lieshout, T., & Van Deth, R. (2018). *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen* (3e druk). Houten: Bohn Stafleu van Loghum
- Vanlinthout, E., De Cuyper, K., Vanhoof, J., Peeters, T., Opgenhaffen, T., Nijs, S., . . . Van Audenhove, C. (2020). *De ontwikkeling van intersectorale aanbevelingen voor de praktische uitvoering van afzondering en fixatie in de context van agressie en escalatie*. Geraadpleegd op 7 december 2021, van <https://steunpuntwvg.be/images/swvg-3-rapporten/2020-07-rapport-38-ef38-prakt-uitvoering-a-en.pdf>
- Van Wijk-Herbrink, M., & De Rijk, J.P. (2019). Schematherapeutisch werken in de JeugdzorgPlus. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 2019(1), 45-56. Geraadpleegd op 26 oktober 2021, van <https://pactum.org/app/uploads/2020/12/Schematherapeutisch-werken-in-deJeugdzorgPlus.pdf>
- Vereniging van Nederlandse Gemeenten. (2019). *Factsheet Implicaties Wvvgz voor jeugd*. Geraadpleegd op 27 oktober 2021, van https://vng.nl/sites/default/files/2019-11/implicaties-wvvgz-voor-jeugd_20190822.pdf
- Vishnivetsky, S., Shoval, G., Leibovich, V., Giner, L., Mitrany, M., Cohen, D., . . . Zalsman, G. (2013). Seclusion Room vs. Physical Restraint in an Adolescent Inpatient Setting: Patients' Attitudes. *Isr J Psychiatry Relat Sci*. 50(1), 6-10. Geraadpleegd op 16 oktober 2021, van https://cdn.doctoronly.co.il/2013/07/03_Seclusion-Room-vs.pdf
- VWS., & JenV. (2018). *Actieprogramma Zorg voor de Jeugd*. Geraadpleegd op 16 oktober 2021, van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/04/01/actieprogramma-zorg-voor-de-jeugd>
- Weerman, A. (2014). *Zes psychologische stromingen en één client* (5e druk). Amsterdam: Boom Nelissen
- Wilton, J. (2020). *Briefing 54: Trauma, challenging behaviour and restrictive interventions in schools*. Geraadpleegd op 16 oktober 2021, van https://www.centreformentalhealth.org.uk/sites/default/files/2020-01/Briefing_54_traumainformed%20schools_0.pdf